

KÜLTEPE TABLETLERİNDE DERİ VE DERİ TİCARETİ*

Hakan EROL**

Makale Bilgisi

Başvuru: 05 Nisan 2022

Kabul: 16 Mayıs 2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi**DOI:** 10.46931/aran.2022.16.1.6**Article Info**

Received: April 05 2022

Accepted: May 16 2022

Öz

Anadolu'daki Eski Asur ticaretinin temel ürünleri, tüccarların Asur'dan gertirdikleri kalay ve çeşitli yün kumaşlardır. Bu ürünlere ilaveten tüccarlar, fırsat buldukça bakır ve yün gibi Anadolu menşeli ürünlerin de ticaretini yaparak kazançlarını artırma gayreti içinde olmuşlardır. Asurların Anadolu içinde ticaretini yaptıkları bu ürünlere, yine Anadolu şehirlerinden tedarik edilen deri ya da post da eklenebilir. Kültepe tabletlerinde "deri" veya "post" anlamında ārum ve maškum terimleri kayıtlıdır. Toplamda 100'den fazla belgede geçen bu terimlerden özellikle maškum ticari ürün olarak metinlere daha fazla yansımıştır ve yüzlercesinin alınıp satıldığına ya da bir yerden başka yere nakledildiğine dair kayıtlar bulunmaktadır. Metinlerde toplam 45 ārum-deri; 1674 maškum-deri kayıtlıdır; ilaveten üç farklı belgede yaklaşık 42 talent ağırlığında maškum-deri kaydı bulunmaktadır. ārum ve maškum terimleri arasında, derinin hangi özelliklerine dair bir fark olduğu açık değildir. Fakat bu kelimeler derinin elde edildiği hayvanlar açısından değil, biçim ya da

* Bu makale 13-19 Aralık 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen XI. Uluslararası Hititoloji Kongresi'nde, yazar tarafından sunulmuş "Eski Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Deri Ticareti" başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Sumeroloji Anabilim Dalı, herol@ankara.edu.tr; ORCID: 0000-0003-0089-1010

herhangi bir işlemde geçip geçmediği bakımından bir farka işaret edebilirler. Belgelerde ārum-deri büyükbaş hayvanlar dışında başka bir hayvanın derisini tanımlamamaktadır, ancak büyükbaş hayvan derisi için maškum terimi de kullanılmıştır.

Deri tabaklama işleminin insanoğlunun üretim teknikleri bakımından ustalaştığı en eski işlerden biri olduğu tahmin edilmektedir. Bu bakımdan, Eski Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde de deri tabaklama işleminin bilindiği ve uygulandığı açıktır, fakat Kültepe belgelerinde tabaklanmış deriyi diğer post ya da ham deriden ayırt etmemizi sağlayacak net bir delil bulunmamaktadır. Diğer taraftan, CAD A/II, s. 318a'da, İbranicede "deri/post" anlamındaki 'ōr kelimesiyle ilişkilendirilen ārum-deri, CAD E, 320b'de "çıplak, boş" anlamı verilen erū ve CDA s. 80a'da "çıplak olmak" anlamı verilen a/erūm ve bu kelimedenden türetilmiş "çıplak" anlamı verilen erium ile ilişkili olabilir. Dolayısıyla, ārum terimi bir tür işlemde geçirilerek yününden/kılından arındırılmış, yani bir şekilde tabaklanmış deri için kullanılmış olabilir.

Anahtar Kelimeler: Kültepe tabletleri, ticaret, maškum, ārum, deri, post

Leather and Leather Trade in Kültepe Texts

Abstract

The main commercial goods of the Anatolian trade in the Assyrian Trading Colonies Period were tin and various wool fabrics which the traders obtained in Assur. In addition to those commodities, the merchants tried to increase their income at odd times by trading products such as copper and wool of Anatolian origin. Leather or fleece, another Anatolian product, can be added to these Anatolian goods, which Assyrian merchants traded inside Anatolia. Two basic Akkadian terms, ārum and maškum occur in the Kültepe tablets for the meaning of leather or fleece/hides. Among these terms, which appear in more than 100 documents in total, especially maškum is more reflected in the texts as a commercial product; there are records of hundreds of them being bought and sold or transported from one place to another. The Kültepe texts record a total of 45 ārum and 1674 maškum. In addition, there are records of maškum weighing approximately 42 talents in three separate documents. It is not clear what kind of a distinction there is between the terms ārum and maškum as for the characteristics of the leather/fleece. However, the difference between these words could be in terms of the form of the leather/fleece or whether it had undergone any processing, but not the animals from which it

originated. *ārum* does not describe the skin of any animal except cattle, but the term *maškum* is also occurring for cattle skin in the documents.

It is believed that the leather tanning process is one of the oldest occupations that human beings have mastered in terms of manufacturing techniques. In this respect, it is clear that leather tanning was known and practiced during the Old Assyrian Trade Colonies Period. However, there is no clear evidence in the Kültepe texts that would enable us to distinguish tanned leather from other rawhide or fleece. On the other hand, *ārum*, associated with the Hebrew word *‘ōr* meaning “hide” in CAD A/II, p. 318a, may be related to the words *erū* “bare, empty” in CAD E, p. 320b, and *a/erum* “to be naked” in CDA p. 80a, and *erium* “naked” derived from this word. Accordingly, one may think that the term *ārum* may correspond to leather that had undergone some manufacturing process for tanning in some way.

Keywords: Kültepe tablets, commerce, *maškum*, *ārum*, leather, fleece

---

Giriş

Eski Anadolu tarihinde Asur Ticaret Kolonileri Dönemi olarak adlandırılan ve MÖ ikinci bin yılın ilk çeyreğini kapsayan devirde, Asurlu tüccarlar özellikle Orta Anadolu’da koloniler (*kārum*) ve istasyonlar (*wabartum*) kurarak sistemli ve kapsamlı bir bölgeler arası karasal ticaret gerçekleştirmişlerdir. Bu ticaretin çerçevesi, kapsamı ve çeşitli yönleri, kolonilerin merkezi Kültepe/Kaniş’te yapılan kazılarda bulunan, Asurlu tüccarların kişisel arşivlerine ait 23000 civarında çivi yazılı belge sayesinde aydınlatılabilmektedir. Anadolu’daki Asur ticaretin temel ürünleri Orta Asya kaynaklı olduğu düşünülen kalay ve daha çok Mezopotamya ürünleri olan çeşitli yün kumaşlardır. Asurlu tüccarlar bu ürünleri Anadolu şehirlerinde altın ve gümüş karşılığında satmışlar ve elde ettikleri değerli madenleri Asur’a taşımışlardır. Diğer taraftan tüccarlar, bu temel mallar dışında, Anadolu’nun belli başlı şehirlerinde Anadolu kaynaklı bakır, yün, *pirikannum* ve *saptinnum* kumaşları gibi başka mal ve ürünlerin de ticaretini yaparak kazançlarını artırmışlardır.

Anadolu içinde ticareti yapılan, Anadolu ürünü diyebileceğimiz bu mallara, bugüne kadar hakkında herhangi bir çalışma yapılmamış “deri” ya da “post” da eklenebilir. Bununla birlikte deri diğer mal ve ürünler gibi düzenli ve sistemli üretim aşamalarına tabi bir ürün ya da hammadde değildir. Çünkü deri sadece küçükbaş ve büyükbaş hayvanların kesilmesi

veya hastalık gibi başka nedenlerle ölmeleri ile elde edilebilen bir üründür. Bu nedenle, makalenin temel amacı olan, Kültepe metinleri çerçevesinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde deri ve deri ticaretinin değerlendirilmesi ve ilgili belgelerin yorumlanmasına geçmeden önce, söz konusu dönemde, Anadolu'da hayvan yetiştiriciliğine ve et tüketimine kısaca değinmek gerekir.

Kültepe'de bulunan çivi yazılı belgelerin neredeyse tamamı Asurlu tüccarların ticari işleriyle ilgili olduğundan, Anadolu yerlilerinin ekonomik hayatına dair metinsel veriler sınırlı olsa da Koloni Döneminde Anadolu'nun yerel halkının ekonomisinin büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu açıktır.¹ Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan halkın hemen hemen tamamı zirai üretim dışında koyun, keçi, domuz ve sığır gibi küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar yetiştirmiş ve bunların etinden ziyade, sütünden ve yününden yararlanmış olmalıdır.² Dolayısıyla, Anadolu toplumunun büyük çoğunluğunun temel besin maddeleri arasında etin oldukça sınırlı bir yere sahip olduğu; düzenli et tüketiminin daha çok saray ve çevresindeki elit sınıf ve kısmen de zengin Asurlu tüccarlara ait bir ayrıcalık olduğu tahmin edilmektedir.³

Bazı belgelerde Asurlu tüccarlara, bazen oldukça çok miktarlarda (örneğin bir metinde (CCT 2, 18) 50 koyun gibi) evcil hayvan sevk edildiğine, getirildiğine ya da teslim edildiğine dair bilgiler kayıtlıdır. Fakat bunların, Asurlu tüccarların genellikle yerlilerden alacaklarına karşılık mahsup ettikleri mallar olduğu ve bazı durumlarda eti için kesilen bir ya da iki küçükbaş hayvan dışında, kısa zaman içinde satılarak elden çıkarıldıkları görülmektedir. Özellikle ikinci eşleri Anadolu kadınları olan Kaniş'te yerleşik Asurlu tüccarların da evlerinde küçük ve büyük baş hayvan yetiştirildiğine ve bunlardan elde edilen ürünlerle gündelik ihtiyaçların karşılandığına dair bilgiler bulunmaktadır.⁴ Ancak her ne kadar, yerlilere

¹ Geniş bilgi için bkz. Ema Öz, *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014).

² Detaylı bilgi için bkz. L. Gürkan, Gökçek, "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (M.Ö. 1975-1723) Anadolu'da Hayvancılık ve Hayvan Ticareti," *Archivum Anatolicum* 7/1 (2004).

³ Jan G. Dercksen, "Subsistence, Surplus and the Market for Grain and Meat at Ancient Kanesh," *Altorientalischen Forschungen* 35 (2008): 94.

⁴ Dercksen, "Grain and Meat," 94. Örneğin, Asurlu tüccar Aşşur-nādā muhtemelen Turhumit'ten Kaniş'teki temsilcilerine gönderdiği mektup CCT 3 7b-8a'da Anadolu eşi Şiḫahšuḫar'a iletilmesini istediği bazı talimatlar vermekte ve büyük olasılıkla Kaniş'teki evde bakılan sığırlar ve koyunlarla ilgilenilmesini istemektedir: ³⁴ a-na GUD.HĪ.A ù UDU.HĪ.A ih-da "Sığırlara ve koyunlara dikkat edin". Bu ifade açıkça Asurlu tüccarların evlerinde hayvancılıkla da uğraştıklarını göstermektedir (Mogens T. Larsen, *The Aşşur-nādā Archive* (Leiden: Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, 2002), 86.)

kıyasla Asurlu tüccarların diyetinde etin yeri daha fazla olsa da, belgelerin sağladığı bilgilere göre, hayvan kesimi çoğunlukla adak, kurban, tören vb. vesileler çerçevesinde gerçekleştiğinden, deri üretimi de sınırlı sayıda olmuştur.

Kültepe metinlerinde kayıtlı *rabi rē'im* “çobanlar amiri”; *rabi alpim* “sığır (çobanları) başı” gibi unvanlar sarayların da büyük hayvan sürülerine sahip olduğunu göstermektedir. Fakat belgelerde, idari kurumlara bağlı da olsa, çok miktarda deri üretimine işaret edecek şekilde, düzenli olarak hayvanların kesildiği mezbahe tarzı işliklerin olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Kültepe Metinlerinde Deri/Post⁵

Kültepe metinlerinde “deri” ya da “post” anlamlarında iki temel terim kayıtlıdır. CAD A/II, s. 318a’da, İbranicede “deri/post” anlamındaki ‘*ōr* kelimesiyle ilişkilendirilen ve sadece Eski Asurcada geçtiği belirtilen *ārum* için şüpheli olarak “deri/post (*hide*)” anlamı verilmiştir. Yaklaşık bir düzine Eski Asurca belgede kayıtlı bu terimin özellikle sığır derisi için kullanılan bir kelime olduğu düşünülmekte ve sözlüklere de bu şekilde yansımaktadır. Diğer kelime ise, Kültepe metinlerinde sıkça geçen *maškum* terimidir. Sözlüklere göre hem “(ham) deri/post” hem de “(tabaklanmış) deri” anlamına gelen, başka devir belgelerinde “insan derisi/cildi; meyve/bitki kabuğu” (CAD M/I, s. 376a; CDA s. 202b; AHW s. 627b) anlamlarında da kullanılan bu terim bildiğimiz kadarıyla Kültepe metinlerinde sadece hayvan derisi ya da postu için kullanılmıştır.

Kelimenin Sumercesi olan KUŞ terimi, Kültepe metinleri içinde tek bir yerde, bir okul metni olduğu anlaşılan, kelime listesi Kt n/k 1697’de⁶ kayıtlıdır. Belgenin 69-70. satırlarında, birçoğu yaban hayvanlarına ait 11 farklı deri veya post adı listelenmiştir. Bunlar KUŞ *alpim* (GUD) “sığır derisi”; KUŞ *imērim* (ANŞE) “eşek derisi”; KUŞ *rīnum* (AM) “(vahşi) boğa derisi”; KUŞ *serrāmim* “vahşi eşek derisi”; KUŞ *midinim* “kaplan (ya da çita) postu”; KUŞ *urīšim* (MÁŠ) “keçi derisi”; KUŞ *barba(r)rim* “kurt postu”; KUŞ *kalbim* (UR) “köpek derisi”; KUŞ *šabītim* “ceylan derisi”;

⁵ Bu makalede sunulan “deri” ile ilgili veriler birçoğu henüz yayımlanmamış, yaklaşık 12 bin Kültepe belgesini içeren bir veri tabanından sağlanmıştır. Bir hayvansal ürün olan “deri”ye karşılık gelen, gerek elde ediliş biçimi gerekse üretim süreçleri ya da ürünler bakımından birçok modern terim söz konusudur. Deri ile ilgili ilk etapta akla gelen terimler arasında post, pösteki, gön, meşin vb. sayılabilir. Bu makalede, genel anlamda bu ve benzeri terimlerin tamamını kapsadığı düşünülen “deri” terimi; kesin olarak “yünlü deri” söz konusu olduğunda ise “post” terimi tercih edilmiştir.

⁶ Salih Çeçen ve Hakan Erol, “Kültepe’den Değişik Bir Ticari Mal Listesi,” *Archivum Anatolicum* 12/2, (2018): 53-75.

KUŠ *nēšim* “aslan postu” ve KUŠ *immerim* “koyun derisi”dir. Belgeyi oluşturan kişi, bir kâtip olarak ustalığını geliştirmek için Eski Asur yazınında çok az geçen ya da hiç karşılaşılmayan kelime ve ideogramları kullanmıştır. Dolayısıyla, burada KUŠ “deri” terimiyle kayıtlı yabancı hayvan isimlerinin birçoğu Eski Asurcada ilk kez geçtiğinden, bu hayvanların deri ya da postlarının Asurlu tüccarların ticari emtiaları arasında, hatta toplumun günlük hayatında bir yeri olmadığı söylenebilir. Diğer taraftan, avlanan vahşi hayvanların postlarının bazı zengin kimselerin evlerinin duvar ya da zeminlerini süslediği de muhakkaktır.

Kültepe Metinlerinde Geçen *ārum*-Deri

“Deri/post” anlamındaki *ārum* terimi çivi yazılı Akadca külliyatı içinde sadece Kültepe’de bulunan Eski Asurca belgelerde geçmektedir. Dolayısıyla Asurlu tüccarların, CAD’de de belirtildiği üzere, Batı Semitik dillerde bulunan bu kelimeyi Anadolu’da ya da Kuzey Suriye’de öğrendiği ve bir ticari emtiaya karşılık olarak dillerine kattığı düşünülebilir. Yayımlanmış ve ulaşılabilen yayımlanmamış Kültepe metinleri içinde yapılan taramalarda “deri/post” anlamındaki *ārum* terimine 12 farklı belgede rastlanmaktadır.⁷ Bunların dördünde *ārum*’un sığır (GUD / *alpum*) derisi olduğu belirtilmiştir.⁸ Ancak bu belgelerin üçü birbirinin dublikatidir. *ārum* teriminin belgelerde başka hiçbir hayvanın derisi için kullanılmaması, bunun sadece büyük baş hayvan derisi ya da postunu tanımladığını düşündürülebilir. Fakat büyükbaş hayvan derisini tanımlamak için, “deri” anlamındaki diğer terim *maškum* da kullanılmıştır.⁹ Diğer taraftan, çeşitli malların teslimiyle ilgili kişisel bir not olan Kt 87/k 482’de¹⁰ *ārum* ve *maškum* terimlerinin ayrı ayrı kayıtlı olması, “deri” anlamındaki bu iki terim arasında açık bir fark olduğuna işaret etmektedir.¹¹

Kültepe belgelerinde *ārum*-derinin farklı türlerine işaret edecek herhangi bir bilgi kayıtlı değildir. Ancak mektup devamı olduğu anlaşılan TPAK 1, 69’da *ārum*-deri “çok kaliteli” (*damqum watrum*) sıfatıyla nitelendirilmiştir. Metinde, belki de bir ayakkabı imalatçısı olan Mannum-kī-

⁷ Kt 87/k 426; Kt 87/k 482; Kt 87/k 547; Kt 89/k 248; Kt 92/k 1035; Kt 94/k 205; KTS 1, 51a/b; BIN 4, 162; OIP 27, 55; OIP 27, 429; TPAK 1, 69; TPAK 1 204.

⁸ Kt 92/k 1035: ⁵ ..... ʾ30ʾ ⁶ a-re-e ša GUD.HĪ.A; OIP 27, 55: ⁷ ... 3 a-ri ša al-pi-im; BIN 4, 162: ¹⁰ ... 3 a-re-e ša al-pi-im; Prag I 429: ⁸ 3 a-ru / ša GUD

⁹ CCT 2, 18; CCT 5, 28b; AKT 6d, 737

¹⁰ Kt 87/k 482: .... ¹⁵ [x+]2 maš-ku 3 a-ru ¹⁶ 30 ši-pá-ra-tum ¹⁷ mi-ma a-nim ¹⁸ a-qá-ti-šu-nu ¹⁹ a-dí-in “[x+]2 (adet) maškum-deri; 3 (adet) ārum-deri; 30 bronz çivi; bütün bunları onlara verdim”.

¹¹ Hakan Erol, “Köle Sevkiyatı Hakkında Bir Kültepe Metni,” *Archivum Anatolicum* 14/1, (2020): 90.

Aššur'a, muhtemelen ayakkabı yapması için çok kaliteli iki (adet) *ārum*-deri verildiği kayıtlıdır.¹² ¹⁾ 2 *a-re-e-en* ²⁾ SĠG₅^{tim} *wa-at-[ru-tim]* ³⁾ *a-na Ma-nu-ki-A-š[ur]* ⁴⁾ DUMU *Ša-i-ma-ni* ⁵⁾ *a-na šé-né-en* ⁶⁾ *ša-áp-tù-e-en* ⁷⁾ *a-dí-in šé-ne-en* ⁸⁾ *ta-lá-né-e-en* ⁹⁾ *iš-tí* ¹⁰⁾ *A-šūr-ták-lá-ku* ¹¹⁾ DUMU *E-nu-Be-lim* ¹²⁾ *ù Ī-dí-Sú-en* ¹³⁾ DUMU *A-lá-hi-im a-n[a]* ¹⁴⁾ *Da-da-a qí-b[i₄-ma]* ¹⁵⁾ *šé-ne-en ša-á[p[?]-tù-e-en]* ¹⁶⁾ *Šu-Hu-bur ub-[lam[?]]* ¹⁷⁾ *ta-lá-né-e-e[n]* ¹⁸⁾ SĠG₅^{tim} *a-šé-pè-e-a* ¹⁹⁾ *šé-[b]i₄-lam* ¹⁻⁷⁾ Çok kaliteli iki (parça) *ārum*-deriyi Šayyimanu'nun oğlu Mannum-kī-Aššur'a bir çift *šaptú* (açık?) ayakkabı (/sandalet?) (yapması) için verdim. ⁷⁻¹³⁾ Bir çift *tallanum*-ayakkabı Ennum-Bēlum'un oğlu Aššur-taklāku ve Ali-ahum'un oğlu İddin-Suen'dedir. ¹³⁻¹⁶⁾ Dadaya'ya söyle! Bir çift *šaptu* (açık?) ayakkabıyı Šu-Hubur getirdi. ¹⁷⁻¹⁹⁾ Ayağım için bana kaliteli *tallanum*-ayakkabıları gönder!"

ārum geçen belgelerin birkaçında bu deri türünün fiyatıyla ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Birbirlerinin duplikatı olan BIN 4, 162; OIP 27, 55 ve Prag 1, 429 numaralı, çeşitli malların sevk ve teslimiyle ilgili belgelerde üç adet sığır derisi fiyatının 9 *šeql* gümüş olduğu belirtilmiştir.¹³ Yani her bir sığır derisi için 3 *šeql* gümüş ödenmiştir. Henüz yayımlanmamış bir mektup olan Kt 87/k 426'da, anlaşılması zor bir bağlam içinde, çoğul halde "*ārum*-derilerin 1 *šeql* (gümüş)" olduğu belirtilmiştir.¹⁴ KTS 1, 51b'de iki (parça) *ārum*-deri için 5/6 *šeql* gümüş ödenmiştir.¹⁵ Bu hesaba göre 1 *ārum*-derinin fiyatı 75 *uṭṭat* gümüştür. Yine bir mektup olan, yayımlanmamış Kt 89/k 248'de 2 *ārum*-derinin, 10 *mina* bakır karşılığında, vadeli olarak borç verildiği kayıtlıdır.¹⁶ Metinlerdeki sığır satışıyla ilgili bilgilere göre, bir sığırın fiyatının sağlıklı, besili, yapılı vb. olup olmadığına göre 2.5 *šeql* ile 18 *šeql* gümüş arasında değiştiği görülmektedir.¹⁷ Bu istatistiğe göre yukarıda değinilen, birbirinin duplikatı olan (BIN 4, 162; OIP

¹² Dercksen, "Grain and Meat," 98.

¹³ BIN 4, 162: ¹⁰⁾ ... 3 *a-re-e ša al-pi-im* ¹¹⁾ 9 GÍN KÙ.BABBAR *ší-im-šu-nu* "3 sığır derisi; onların fiyatı 9 *šeql* gümüştür."; OIP 27, 55: ⁷⁾ ... 3 *a-re ša al-pi-im* 9 GÍN ⁸⁾ KÙ.BABBAR *ší-im-šu-nu* "3 sığır derisi; onların fiyatı 9 *šeql* gümüştür."; Prag I 429: ⁸⁾ 3 *a-ru* : *ša* GUD 9 GÍN KÙ.BABBAR : *ší-im-šu-nu* "3 sığır derisi; onların fiyatı 9 *šeql* gümüştür".

¹⁴ Kt 87/k 426: ³⁵⁾ ... *ša* 1 GÍN *a-re-e* "*ārum*-deriler (için) 1 *šeql* (gümüş)".

¹⁵ KTS 1, 51b: ³⁾ ... 5/6 GÍN *a-na šé-ni-šu a-re-e* "5/6 *šeql* (gümüş) iki *ārum*-deri için".

¹⁶ Kt 89/k 248: ⁶⁾ ... 2 *ší-na* ⁷⁾ [*a*]-*re-e ša ta-dí-na-ni* ⁸⁾ *a-na A-šur-ták-lá-ku a-na šu-mi* ⁹⁾ *a-na u₄-me a-dí-in a-na 10 ma-na URUDU* ¹⁰⁾ *a-dí-šu-nu mi-na-am ša* ¹¹⁾ *a-na A-šur-ták-lá-ku* ¹²⁾ *ta-aq-bi₄-šum* ¹³⁾ *um-ma a-ta-ma a-dí* ¹⁴⁾ *na-áš-pè-er-ti-ni* ¹⁵⁾ *šú-ha-ru-um ša Šu-A-šur* ¹⁶⁾ *i-lá-kà-ni a-re a-ma-ma/an* ¹⁷⁾ *lá ta-da-an* ... "Bana verdiğin iki *ārum*-deriyi (kendi) adıma vadeli olarak 10 *mina* bakır karşılığında Aššur-taklāku'ya verdim. Niçin Aššur-taklāku ile konuştun ve sen "mektubumuz(da belirttiğimiz üzere) Šu-Aššur'un uşağı gelinceye kadar *ārum*-derileri kimseye satma" dedin?"

¹⁷ Gökçek, "Hayvancılık ve Hayvan Ticareti," 69.

27, 55 ve Prag 1, 429'de) belgelerde bir sığır derisinin fiyatı olarak verilen 3 *šeql* gümüş oldukça yüksek bir meblağdır. Dolayısıyla bu derilerin işleminden geçirilmiş ya da tabaklanmış deriler olduğu düşünülebilir. Diğer belgelerdeki (Kt 87/k 426'da, KTS 1, 51b ve Kt 89/k 248'de) *ārum*-deri fiyatlarının ise daha makul olduğu söylenebilir. Ancak bir ürünün türü, kalitesi, arz-talep dengesi vb. unsurlar, o ürünün fiyatını doğrudan etkilediğinden ve *ārum*-derinin fiyatına dair elimizde yeterli veri bulunmadığından bu ürünün ortalama fiyatıyla ilgili bir tahminde bulunmak zordur.

Metinlerde genellikle birkaç adet *ārum*-deri konu edilmiştir. Oldukça hasarlı durumda ele geçen Kt 92/k 1035 numaralı mektupta ise 30 parça sığır derisinin muhtemelen kağıdı ile taşındığı kayıtlıdır.¹⁸ *ārum*-deri metinlerde *maškum*-deri, bronz çivi (Kt 87/k 482); semer, yün (Kt 87/k 547); kumaş, soğan (Prag 1, 429) gibi, genellikle değersiz, ticaretin temel malları dışındaki ürünlerle birlikte geçmektedir.

Kültepe Metinlerinde Geçen *maškum*-Deri

“Deri” anlamındaki diğer terim *maškum*'a CAD M/I, s. 376a'da “ten, cilt (*skin*); (ham) deri, gön (*hide*), (tabaklanmış) deri (*leather tanned*); dış yüzey, kabuk” anlamları verilmektedir. *maškum* terimi, ulaşılabilen mevcut Kültepe belgeleri içinde 95 farklı metinde kayıtlıdır. Kelime sadece üç yerde *alpum* “sığır” derisi (CCT 2, 18; CCT 5, 28b; AKT 6d, 737) ve bir yerde *immerum* “koyun” derisi (CCT 5, 28b) olarak nitelendirilmiş; başka hayvanlarla ilgili olarak ya da insan derisi için kullanılmamıştır.¹⁹ *maškum*-deri henüz yayımlanmamış bir metinde (Kt n/k 1459: 28) “saç, keçi kılı; post” anlamlarına gelen *šartum* (CAD Š/II, s. 125a; CDA s. 361b) kelimesi ile tanımlanmıştır.²⁰ Belgede kayıtlı 2 *maški ša šartim* ifadesi “2 keçi derisi” anlamında yorumlanabilir. *šartum* terimi, bu metin dışında, Eski Asurcada

¹⁸ Kt 92/k 1035: ¹ *a-na l̄-ku-pi-a q̄i-bi₄-[ma]* ² *um-ma ša-lim-a-hu-m[a]* ³ *a-dí-i : ša Na-ni-[?]ba[?]-t[al[?]]* ⁴ *i^dUTU^ši a-na 'É' H[u[?] x x x]* ⁵ *e-ru-bu : DUMU Ha-nu-nu '30[?] [(x)]* ⁶ *a-re-e ša GUD.HĪ.A i-[na]* ⁷ *e-ri-q̄i im-ší* “¹⁻² İkün-pīya'ya söyle! Şalim-ahhum şöyle (söyler): ³⁻⁷ Nanibatal hakkında; H[u....]'nın evine girdiğim gün ... Hanunu'nun oğlu arabalardaki 30 parça sığır derisinden sorumludur.” (Erol, “Köle Sevkiyatı,” 90)

¹⁹ CCT 2, 18: ²⁷ *sí-ra-am* ²⁸ *pá-šu-ra-am ma-áš-kà-am : ša GUD* ²⁹ *ku¹-sí-a-am : ša ANŠE : mī-ma a-nim* ³⁰ *lu e-er-sú-ú* “kazan, masa, sığır derisi, eşek semeri; bütün bunlar hazır olsunlar”; CCT 5, 28b: ¹² ... *lu ší-im maš-ki* ¹³ *ša al-pi lu ša e-me-ri* (bkz. dipnot 49); AKT 6-d, 737: ⁵ ... *maš-kà-am* ⁶ *ša GUD* ... (bkz. dipnot 56.)

²⁰ Kt n/k 1459: ²⁶ *2 eb-li ša tí-na-tim* ²⁷ *2 maš-<<ší>>-ki* ²⁸ *ša šar-tim : 2 gus-lu-a-ni* ²⁹ *ma-lá KÜ.BABBAR té-pu-šu* ³⁰ *iš-ti pá-nim-ma šé-bi-lam* “İki ip inciri, iki keçi derisini, iki *guluānumu* (ve) elde edebildiğin kadar gümüşü ilk gelenle bana gönder!” (S. Çeçen'in izniyle)

sadece iki belgede (TC 3, 17: 21; Kt j/k 96: 23²¹), “kumaş üzerinde kalan iplik/tüy” anlamında geçmektedir. Dolayısıyla *maškum*, küçük ya da büyükbaş hayvan ayırt etmeksizin “deri” ya da “post” anlamında kullanılan genel bir terimdir.

Kelime 20’den fazla Kültepe metninde *šapium* sıfatı ile nitelendirilmiştir.²² *šapûm/šapium* terimi “yoğun olmak, kalın olmak, yüklü olmak” anlamındaki *šapû* fiilinden (CDA s. 358b) türetilmiş, “kalın, kalınlaştırılmış” (CAD Š/II, s. 487a; CDA s. 358b) anlamında bir sıfattır. Kültepe metinlerinde *maškum* terimini niteleyen bu sıfatın “yünlü” anlamında değerlendirilmesi gerekir. K. R. Veenhof, Eski Asurca belgelerde geçen *maškum šapium* ifadesini “yünlü deri” olarak anlamlandırmış ve birçok metinde “yünlü; kalın” sıfatı olmaksızın geçen *maškum* teriminin de “yünlü deri” olduğunu, “tabaklanmış deri” anlamına gelmediğini belirtmiştir.²³ M. T. Larsen de yayımladığı bir metinde, *šapium* “yünlü/kalın” sıfatı olmadan geçen *maškum* terimini “hazırlanmamış post (*unprepared fleece*)” anlamında yorumlamıştır (AKT 6-b, s. 91). Sahanın uzmanlarının *maškum* ile *maškum šapium* arasında bir fark olmadığı; her ikisinin de “yünlü deri veya post” anlamına geldiği görüşü doğru olabilir, ancak daha fazla ve kesin veriye ihtiyaç vardır.

maškum šapium “yünlü deri/post” ifadesi henüz yayımlanmamış Kt n/k 1449’da “yumuşak” (*narbum*) ve “kaliteli” (*damqum/SİG₅*) sıfatlarıyla;²⁴ BIN 4, 51’de yine “kaliteli” (*damqum/SİG₅*) sıfatıyla nitelendirilmiştir.²⁵ Bu tamlama AKT 8, 303’te ise *ZA⁷-ru-pu-tim* sıfatı ile geçmektedir.²⁶ Belgeyi yayımlayan K. R. Veenhof bu terimin sadece “boyamak, renklendirmek” anlamındaki *šarāpum* fiiliyle ilgili olabileceğini ve yünün boyanmasıyla

²¹ Şerife Yılmaz, “1958 Yılı Arşivinden Beş Mektup.” *Cahit Günbattı’ya Armağan*, ed. İ. Albayrak, H. Erol ve M. Çayır, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2015).

²² KTS 2, 31: 16; RA 59, 36 (14): BIN 4, 162: 30-31; BIN 4, 51: 40; BIN 6, 13: 15-16; CCT 4, 1b: 5; 14; KTH 1: 19; NBC 3790: 12; ; RA 60, 140: 5; Kt a/k 626: 6-7; Kt c/k 45: 22-23; Kt n/k 118: 19; Kt n/k 1449: 2-3; Kt n/k 2127: 15; Kt 88/k 71: 26 (İrfan Albayrak, “Kültepe’den Değişik Bir Masraf Listesi,” *Archivum Anatolicum* 5 (2002)); Kt 94/k 203: 4; Kt 94/k 463: 3-4; AKT 6-c, 566: 20; AKT 6-c, 585: 17; AKT 8, 303: 11; Kt 97/k 40: 12

²³ Klaas R. Veenhof, *Aspects of Old Assyrian Trade and its Terminology* (Leiden: Brill, 1972), 132-133. Aşağıda verilen, aynı konunun ele alındığı belgelerden RA 60, 140: 5’te *maškum-deri šapium* sıfatı ile nitelendirilmişken, TC 1, 27: 12’de bu sıfatın kullanılmaması Veenhof’un bu görüşünü desteklemektedir.

²⁴ Kt n/k 1449: ² .... *maš-ki* ³ *ša-pá-tim na-ar-bu-<tim>* ⁴ *SİG₅ ša-am-nam ù* ⁵ *sà-he-er-tám ša-ma-nim* “Benim için kaliteli yumuşak yünlü deri ... satın alın!” (S. Çeçen’in izniyle)

²⁵ BIN 4, 51: ⁴⁰ 3 *maš-ku ša-pi-ú-tum SİG₅ ....*⁴² ... *mì-ma a-nu-[um]* ⁴³ *na-áš-a-ti...* “3 (parça) kaliteli yünlü deri... bütün bunları sen taşıdın.”

²⁶ AKT 8, 303: ¹¹ 2 *maš-ki ša-pá-tim* ¹² [*ša*]²-*ru-pu-tim* ¹³ *ha-bu-ul* “2 boyalı postu borçludur.”

ilgili bunun tek örnek olduğunu belirtmiştir. Bir yönlü derinin boyanmış olması bunun post olarak kullanılacağını, derinin herhangi bir ürün elde etmek için işlenmeyeceğini gösterir. *šarāpum* fiilinin daha çok metaller için “yakarak veya ateşte ergiterek arındırmak, saflaştırmak” (CAD Ş, 102a) ve “(kırmızıya) boyamak” anlamlarının dışında, diğer geç dönem belgelerinde karşılaşılan, “(tabaklama sırasında) suda bekletmek” anlamı vardır (CAD Ş, 104a). CAD’de yapılan yoruma göre, tabaklamayla ilgili *šarāpum* fiiline yapılan referanslarda derinin boyanması ya da tabaklama veya boyama için derinin sıvıya yatırılması kastedilmektedir (CAD Ş, s. 105a). Ancak burada “yünlü deri” söz konusu olduğu için kelimenin “sıvıya yatırılmış” anlamında kullanılması ihtimal dışıdır.

Yapılan taramalara göre, *maškum*-deri altı belgede *wadium* (*watium* /*wēdium*/*edium*) terimi ile nitelendirilmiştir.²⁷ Bu terim sadece derinin değil farklı kumaş türlerinin ve “semer (örtüsü)” anlamındaki *ukāpumun* (CDA s. 419b) da sıfatı olarak kayıtlıdır.²⁸ Kelime için CDA, s. 432b’de “deriler ve kumaşlar için bir tanım”; CAD U-W, 399b’de “kumaşların ve derilerin niteleyicisi (*qualifying textiles and skins*)” anlamı verilmiş; kelimenin kökü hakkında bir yorum yapılmamıştır. K. R. Veenhof, 1972 yılında yayımladığı kitabında *wadium* terimini değerlendirmiş ve Eski Asurcada ilk hece olarak *wa-* ve *e-* arasındaki değişime dair örnekler vererek, bu terimin “siyah renkli” anlamındaki *eṭium* (CAD E, 412a; CDA, 85a; AHW, s. 266a: *eṭū* “karanlık; sönmüş”) olabileceğini belirtmiştir.²⁹ İ. Albayrak da AKT 4, 78: 3 ve 6’da *maškum*-derinin sıfatı olarak *e-ti-ú-tim* yazılışıyla geçen kelimeyi “siyah” anlamında almıştır.³⁰ Bu sıfat büyük olasılıkla siyah tüylü postları tanımlamak için kullanılmıştır.

maškum terimi Kt 88/k 407’de, 1988 yılı arşiv sahibi Aššur-rē’ī’nin oğlu Pilah-İštar’ın *amtum*-eşine (ikinci eş) bıraktığı 3 parça post, hem “siyah” anlamındaki *wadium* hem de “yumuşak” anlamındaki *narbum* sıfatı ile nitelendirilmiştir.³¹ Bu sıfatlarının dışında *maškum*, aşağıda verilen KTB

²⁷ AKT 4, 68: 3, 5; Kt n/k 1147: 3 (yayımlanmamış); Kt n/k 141: 7 (yayımlanmamış); Kt 91/k 107: 8 (yayımlanmamış); Kt 94/k 203: 5 (yayımlanmamış); BIN 4, 54: 8.

²⁸ Veenhof, *Aspects*, 186.

²⁹ Veenhof, *Aspects*, 186.

³⁰ AKT 4, 68: ³⁾ 3 *maš-ki e¹-ti-ú-tim* ⁴⁾ *A-hu-wa-a-a : na-áš-a-ku* ⁵⁾ 2 *maš-ki ša e-ti-tim* ⁶⁾ *A-hu-wa-a-a : na-áš-a-ku* “3 siyah deriyi Ahuwaya *sana* getiriyor; 2 siyah deriyi (de) Ahuwaya *sana* getiriyor.”

³¹ Kt 88/k 407: ¹²⁻¹⁵⁾ 3 *maš-ki na-ar-bu-tim wa-dí-ú-tim a-na* GÉME *e-zi-ib* “3 yumuşak siyah postu *amtum* için bıraktım.” (Sebahattin Bayram ve Remzi Kuzuoğlu, “Pilah-İštar’ın Eşleri, Boşanmaları ve Çocukları,” *Archivum Anatolicum* 15/1 (2021): 35.)

3: 17’de “uygun olmak, münasip olmak; yakışmak” anlamındaki, statif formdaki *wasāmum* fiilinin öznesi olarak kayıtlıdır.

Belgelerde Yüklü Miktarlarda Geçen *maškum*-Deri Kayıtları

Metinlere konu edilen *maškum*-derinin miktarı genellikle birkaç adettir. Bazı belgelerde ise miktarı hiç belirtilmemektedir. Birkaç belgede de *maškum*-derilerin toplam ağırlığı verilmektedir. 20 kadar metinde ise yüklü miktarlarda *maškum*-derinin doğrudan ticaretinden bahsedilmektedir. Aşağıda, birkaç yayımlanmamış belge dışında, ticarete konu olmuş çok miktarda “deri” kaydının bulunduğu metinlerin ilgili pasajları ele alınmıştır.

Doğrudan *maškum*-deri hakkında yazılmış mektup TC 1, 4’te 260 parça derinin Wašhaniya şehrinde olduğu; muhtemelen ticari rakibin *kāruma* başvurarak *maškum*-derileri almasının engellenmesi istenmektedir. Belgedeki ifadelerden derilerin *kārum* dairesinde depolandığı anlaşılmaktadır. ¹⁾ *a-na A-la-hi-im* ²⁾ *ú A-šūr-na-da qí-bi-ma* ³⁾ *um-ma E-dí-in-A-šūr-ma* ⁴⁾ *i-na Wa-áš-ha-ni-a* ⁵⁾ *2 me-at 60 maš-ku* ⁶⁾ *lu-qú-ut-ku-nu i-ba-ší-ú* ⁷⁾ *ša ki-ma i-a-tí : áš-pu-ur-ma* ⁸⁾ *a-na Wa-áš-ha-ni-a* ⁹⁾ *um-ma a-na-ku-ma : a-dí-i* ¹⁰⁾ *ša-qí-ilš : da-tí-im* ¹¹⁾ *Ku-ra-ra : ú-ša-zu-zu* ¹²⁾ *a-na qá-tí-šu* ¹³⁾ *mì-iš-li-šu mì-ma* ¹⁴⁾ *lá tù-wa-ša-ar-šu-um* ¹⁵⁾ *a-ma-kam : a-na ša ki-ma* ¹⁶⁾ *<<a-ša ki-ma>> šu-a-tí* ¹⁷⁾ *e iš-pu-ur-ma* ¹⁸⁾ *kà-ra-am e im-hu-ru-ma* ¹⁹⁾ *maš-ki : e ú-wa-ší-ru-šu-um* ²⁰⁾ *i-zi-za-ma : ki-ma* ²¹⁾ *i-a-tí : i-na maš-ki* ²²⁾ *qá-at-ku-nu : šu-uk-na-a* ²³⁾ *um-ma a-tù-nu-ma* ²⁴⁾ *tám-kà-ar-ni* ²⁵⁾ *iš-pu-ur-ni-a-tí* ²⁶⁾ *i-šé-er lu-qú-tim* ²⁷⁾ *qá-at-ku-nu šu-uk-na-a* ^{“1-3)} Ali-ahum’a ve Aššur-nādā’ya söyle! Edin-Aššur-şöyle (söyler): ⁴⁻⁶⁾ Sizin ticari malımız 260 (adet) deri Wašhaniya’da bulunmaktadır. ⁷⁻⁹⁾ Wašhaniya’ya temsilcilerime yazdım ve ben şöyle dedim: ⁹⁻¹⁴⁾ Kurara *dātum*-ödeyeni hazır bulunduruncaya kadar onun hissesi için onun yarı (hisselerini) ona serbest bırakmayın! ¹⁵⁻¹⁹⁾ Oradan temsilcilerine yazmasın ve (temsilcileri) *kāruma* müracaat etmesinler ki derileri ona serbest bırakmasınlar. ²⁰⁻²²⁾ Hazır bulunun (ve) benim temsilcim olarak deriler üzerinde hak iddia edin! ²³⁻²⁵⁾ Siz ‘Tüccarımız bize yazdı.’ deyin. ²⁶⁻²⁷⁾ Ticari malın üzerinde hak iddiasında bulunun!”

Muhtemelen yün ticareti için kurulmuş bir ortaklıkla ilgili KTB 3 nolu belgede hisse olarak alınan yün ya da postlar konu edilmektedir. M. T. Larsen’e göre, metinde ağırlığı belirtilen yünler, miktarı verilen postları temsil etmektedir.³² Fakat burada söz konusu olan emtianın postlardan elde edilecek yün mü yoksa yünlerin elde edileceği postlar mı olduğu çok açık değildir. Belgenin 17. satırında “postların uygun” olduğu belirtildiğine göre

³² Larsen, *The Aššur-nādā Archive*, 123.

alışverişe konu malın postlar olduğu söylenebilir: ⁴⁾ 5 GÚ.[T]A SÍG.HÍ.A ⁵⁾ 3 *me-at*. [T]A *maš-ki* ⁶⁾ *a-na qá-ta-tí-ku-nu* ⁷⁾ *al-qé* 1 *ma-na* 10 GÍN.TA KÜ.BABBAR ⁸⁾ *i-qá-ta-tí-ku-nu i-ša-he-er* ⁹⁾ 31 1/2 *m[aš]-ku* 40 *ma-na*.TA ¹⁰⁾ *ana a-pi* 1 *ma-na-im* KÜ.BABBAR ¹¹⁾ *ša* ELLAT *Pu-šu-ke-en* ¹²⁾ *ik-šu-da-ma* ¹³⁾ 10 GÚ 50 *ma-na* ¹⁴⁾ SÍG.HÍ.A 6 *me-at* ¹⁵⁾ *maš-ki al-qé* 1 1/6 GÍN.TA ¹⁶⁾ *a-na SÍG.HÍ.A* KÜ.BABBAR *lá-šu* ¹⁷⁾ *maš-ku wa-as-mu* ¹⁸⁻²⁰⁾ 5'er talent yün (elde edilecek) 300'er postunuz sizin hisseniz için aldım. Sizin her birinizin hissesinden 1 *mina* 10'ar *šeql* eksilecek. ⁹⁻¹⁵⁾ Pūšū-kēn'in kervanının (/girişiminin) her bir *mina* gümüşü için 31 1/2 (adet) post (ya da) 40 *mina* (yün) tuttu ve ben 10 talent 50 *mina* yün (elde edilecek) 600 post aldım. ¹⁵⁻¹⁷⁾ Yün için 1 1/6'şar *šeql* (gümüş) üzerinden (bile) satılacak gümüş (burada) mevcut değildir. (Fakat) postlar (satışa) uygun haldedir.

CCT 1, 40c'de Luhuzattiya'dan gönderilen 187 parça *maškum*-derinin üçünün eksik ya da hasarlı olduğu belirtilmektedir: ¹⁾ 1 *me-at* 87 *maš-ki* ²⁾ *iš-tù Lu-hu-za-/tí-a* ³⁾ *ub-lu-nim* ⁴⁾ 3 *maš-ku* ⁵⁾ *ba-at-qú* ⁶⁻⁸⁾ 187 adet *maškum*-deriyi Luhuzattiya'dan buraya getirdiler; 3 *maškum*-deri eksiktir (/hasarlıdır)".

TC 2, 62'de, yüklü miktarda bakırla birlikte 23 (adet) siyah postun bir nakliyeciyi ile sevk edildiği belirtilmektedir. Belgede 23 (adet) postun 1 1/2 talent, yani yaklaşık 90 *mina* (yaklaşık 45 kg) olduğu bilgisi de verilmiştir. Bu hesaba göre bir post yaklaşık iki kiloya tekabül etmektedir: ¹⁾ 6 GÚ 51 *ma-na* URUDU ²⁾ *qá-at-ni* 23 *ma-áš-ku* ³⁾ *wa-dí-ú-tum* ⁴⁾ 1 1/2 GÚ *šu-qú-ul-ta-aš-nu* ..... ¹⁰⁾ *mì-ma a-nim* ¹¹⁾ *té-er-tí a-še-er* ¹²⁾ *Hi-na-a-a i-li-ik* ¹³⁾ *i-šé-ep Ša-lim-Be-lí* ¹⁴⁾ 2 GÍN KÜ.BABBAR *a-qá-tí-šu* ¹⁵⁻¹⁷⁾ 6 talent 51 *mina* bakır bizim hissemiz; 23 (adet) siyah post, onların ağırlığı 1 1/2 talenttir. .... Bütün bu ticari malım Hinaya'ya gitti. (Bunlar) Šalim-Bēli'nin nakliyesindedir; 2 *šeql* (masraf) gümüşü onun masrafları (/hissesi) içindir."

Yayımlanmamış Kt n/k 1147'de (S. Çeçen'in izniyle) de deri adet olarak değil ağırlığıyla hesaplanmıştır. Belgede 20 talent yün ve 30 talent, yaklaşık 900 kg siyah postun şahitler önünde teslimi kayıtlıdır. Yün ve derinin sevkıyla ilgili Gallābum ve Aššur-taklāku'nun, aşağıda verilen Kt n/k 691'de (C. Günbattu'nun izniyle) de yün ve deri ticaretiyle ilgili oldukları görülmektedir: ¹⁾ 20 GÚ SÍG.HÍ.A ²⁾ 30 GÚ *maš-ke-e* ³⁾ *wa-dí-ú-tim* ..... ⁵⁾ 8 ANŞE.MUNUS ⁶⁾ *ša-lá-me-e a-na* ⁷⁾ *Ga-lá-bi₄-im* ⁸⁾ [*a-na*] *A-šur-ta-ak-/lá-ku* ⁹⁾ [*áp[?]-q*] *i-id* "20 talent yünü (ve) 30 talent siyah postu .... 8 dişi siyah eşeği Gallābum'a (sevk etmesi) için Aššur-taklāku'ya teslim ettim."

Anadolu içinde, yerli ve Asurlu tüccarlar arasındaki bir alışverişle ilgili rapor içeren mektup Kt n/k 691'de yüklü miktarlarda yün, bakır ve yine ağırlık olarak hesaplanmış 1 talent 54 *mina*, yaklaşık 117 kg deri konu

edilmektedir: ¹⁷⁾ 1 GÚ 54 *ma-na* ¹⁸⁾ *maš-ke-e ú-sà-ni-qú-ni-a-tí* ¹⁹⁾ 4 TÚG *pá-li-li* ²⁰⁾ *ší-im maš-ke-e ù pá-li-li* ²¹⁾ 40 *ma-na* "URUDU" SÍG₅ ²²⁾ *ší-tí* SÍG.HĪ.A *Ga-lá-bu-um* ²³⁾ *ù A-šur-ta-ak-lá-ku* ²⁴⁾ *lu-ba'-li-tù-ni-kum* "¹⁷⁻²⁴⁾ 1 talent 54 *mina* deriyi bizim için kontrol ettiler: Derilerin bedeli 4 (parça) *palilum*-kumaşdır (ve) *palilum*-kumaşlarının (bedeli) 40 *mina* kaliteli bakırdır. Yünün geriye kalanını Gallābum ve Aššur-taklāku sizin için kredi edecekler”.

Henüz yayımlanmamış Kt n/k 1412'de (S. Çeçen'in izniyle) Anadolu'nun bir şehriden Hattum bölgesine gönderilen yüklü miktardaki kumaş, yün ve adet olarak değil ağırlık olarak hesaplanan 10 talent yani yaklaşık 300 kg deri içinden kimlerin ne kadar mal aldığı belirtilmektedir: ¹⁾ *i-na* 1 *me-at* 74 TÚG.HĪ.A ²⁾ 11 GÚ SÍG.HĪ^{tim} 10 GÚ *maš-ke-e* ³⁾ 6 *ma-na* AN.NA 11 ANŠE ⁴⁾ *ša-la-me ša a-na Ha-tim* ⁵⁾ *ub-lu-ni* ŠÀ.BA 50 TÚG.HĪ.A ⁶⁾ *Sú-en₆-SĪPA il₅-qé* ..... ¹¹⁾ ... 5 TÚG.HĪ.A ¹²⁾ 4 GÚ <<1/2>> *maš-ku-ú* ¹³⁾ *iš-tí* LUGAL-*Sú-en₆* ¹⁴⁾ 1 TÚG *Ī-ku-pí-a* : *il₅-qé* ¹⁵⁾ *ší-tí* TÚG.HĪ.A 1 *me-at* 15 TÚG ¹⁶⁾ 11 GÚ SÍG.HĪ.A ¹⁷⁾ 5 GÚ *maš-ku-ú* ¹⁸⁾ 11 ANŠE *ša-lá-mu* ¹⁹⁾ KĪ : *Ī-ku-pí-a* "¹⁻⁶⁾ Hattum'a getirdikleri 174 (parça) kumaş, 11 talent yün, 10 talent deri, 6 *mina* kalay, 11 siyah eşek içinden 50 (parça) kumaş Su'en-rē'ı aldı. .... ¹¹⁻¹⁹⁾ 5 (parça) kumaş (ve) 4 talent deri Šarrum-Su'en'dedir. 1 (parça) kumaş Īkūn-pīya aldı. Geriye kalan kumaş 115 (parça) kumaştır. 11 talent yün, 5 talent deri (ve) 11 siyah eşek Īkūn-pīya'dadır.”

Küçük bir kişisel not olan Kt n/k 1000'de (S. Çeçen'in izniyle) 20 talent yünün ve 200 parça derinin Kaniš'te bırakıldığı kayıtlıdır: ¹⁾ 20 GÚ SÍG.HĪ.A ²⁾ 2 *me-at maš-ke-e* ³⁾ *i-na* *Kà-ni-iš* ⁴⁾ *e-zi-ib* “20 talent yünü ve 200 (adet) deriyi Kaniš'te bıraktım.”

Yerli *alahinnum*-memurunun borçlu olduğu, muhtemelen yün ve derilerin bedeli olan gümüş hakkında tutulmuş kişisel not Kt n/k 842'de³³ 100 adet deri kaydı bulunmaktadır: ¹⁾ 2/3 *ma-na* 1 GÍN ²⁾ KÙ.BABBAR *a-ha-ma* ³⁾ 15 GÍN *ší-im* ⁴⁾ SÍG.HĪ^{tim} ⁵⁾ 1 *me-at maš-ki* ⁶⁾ 1/4 GÍN.TA ⁷⁾ *a-šú-ha-ri-šu* ⁸⁾ *a-dí-in* ⁹⁾ *mí-ma a-nim iš-tí* ¹⁰⁾ *Ú-li-li-ú-ma-an* ¹¹⁾ *a-lá-hi-nim* "¹⁻⁸⁾ 51 *šeql* gümüşü, ayrıca yünlerin bedeli 15 *šeql* gümüşü (ve) 1/4'er *šeql* (gümüş) üzerinden 100 (adet) deriyi onun hizmetçisine verdim. ⁹⁻¹¹⁾ Bütün bunları *alahinnum*-memuru Uliliuman borçludur.”

³³ Ayşe Uzunalimoğlu (Karaduman), “1950 Yılında Kültepe Kazısında Bulunan 5 Adet Mahkeme Kararı,” *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1990 Yıllığı*, ed. T. Göktürk, (Ankara 1992), 59-60.

Henüz yayımlanmamış şahitli mal teslim tutanağı Kt 94/k 463'te (G. Barjomovic'in izniyle) Anadolu ürünleri olan *pirikannum* ve *menuniānum* cinsi kumaşlarla birlikte 21 parça postun nakliyeciyeye teslimi kayıtlıdır: ³⁾ *ù* 21 *maš-ku-ú* ⁴⁾ *ša-pá-tim* .... ⁶⁾ *a-na qá-tí* ⁷⁾ *šú-ha-ri-kà* ⁸⁾ *a-dí-in* ^{“3-8)}... ayrıca 21 (adet) postu ... senin hizmetçinin eline verdim.”

AKT 6-b, 333, 334 ve 335 nolu birbiriyle aynı konunun ele alındığı metinlerde yine yüklü miktarlarda yünün ve 94 parça *maš-kum*-derinin muhtemelen yün üretiminin yoğun olduğu bir bölgeden Kaniş'e sevkiyatı söz konusudur. AKT 6-b, 333: ¹⁾ *a-na A-mur-^dUTU A-šùr-DÜG* ²⁾ *ù Lá-qé-pí-im qí-bi-ma* ³⁾ *um-ma En-um-A-šùr-ma* ⁴⁾ 22 GÜ SÍG.HÍ.A *ku-nu-ki-a* ⁵⁾ 94 *maš-ki* 10 ANŞE.HÍ.A ⁶⁾ *ša-lá-mì ú ú-nu-sú-nu mì-ma* ⁷⁾ *a-nim Ša-lim-ar-dí* ⁸⁾ *ù Šé-ep-İštar i-ra-dí-ú-ni-ku-nu-tí* ⁹⁾ *a-ma-kam ša-áp-tám* ¹⁰⁾ *ú maš-ki i-hu-ur-ší-im* ¹¹⁾ *pí-ih-a-ma šú-ha-ri* ¹²⁾ *tù-ur-da-nim* ^{“1-3)} Amur-Šamaš, Aššur-tāb ve Lā-qēpum'a söyle! Ennum-Aššur şöyle söyler: ⁴⁻⁸⁾ Mührümle mühürlü 22 talent yün, 94 (adet) deri, 10 siyah eşek ve onların koşum takımları; bütün bunları Šalim-wardī ve Šēp-İštar size sevk ediyor. ⁹⁻¹²⁾ Orada yünü ve derileri *huršum*-depoda kilitleyin ve hizmetçileri bana gönderin”. AKT 6-b, 335: ¹⁾ 22 GÜ SÍG.HÍ.A ²⁾ 94 *maš-ku* 10 ANŞE.HÍ.A ³⁾ *ša-lá-mu a-ha-ma* 12 *ú-kà-pu* ⁴⁾ *ša qá-ra-bi-tim* ⁵⁾ *ú ú-nu-sú-nu mì-ma a-nim* ⁶⁾ *ku-nu-ki-a : a-na Ša-lim-ar-dí* ⁷⁾ *ù Šé-ep-İštar áp-qí-id* ^{“1-7)} 22 talent yün, 94 (adet) deri, 10 siyah eşek, ayrıca evin içinin 12 (adet) semer kumaşı ile birlikte onların (eşeklerin) koşum takımları; mührümle mühürlü bütün bunları Šalim-wardī ve Šēp-İštar'a teslim ettim”. AKT 6-b, 334: ¹⁾ *a-na En-um-A-šùr* ²⁾ *qí-bi-ma* ³⁾ *um-ma Lá-qé-ep-ma* ⁴⁾ 22 GÜ SÍG.HÍ.A ⁵⁾ *Šé-ep-İštar* *ù* ⁶⁾ *Ša-lim-ar-dí* ⁷⁾ *ú-sá-ni-qú-ni-a-tí* ⁸⁾ *ù* 94 *maš-ku* ⁹⁾ *im-nu-ú* ^{“1-9)} Ennum-Aššur'a söyle! Lā-qēp şöyle söyler: Šēp-İštar ve Šalim-wardī 22 talent yünü bizim için kontrol ettiler ve 94 (adet) deriyi saydılar”.

AKT 6-e, 1071'de iki ayrı sevkiyat halinde, yüklü miktarlarda yün ve toplamda 168 adet deri Anadolu içinde bir yerden başka bir yere nakledilmiştir: ¹⁾ 23 1/2 GÜ SÍG.HÍ.[A] ²⁾ 66 *maš-ku* 10 ANŞE ³⁾ *ša-lá-mu ú ú-nu-sú-nu* ⁴⁾ 25 TÚG.HÍ.A *mì-ma* ⁵⁾ *a-nim i-ša-ni-tim* ⁶⁾ *šé-pí-šu-nu* ..... ¹⁷⁾ 19 GÜ 20 *ma-na* ¹⁸⁾ SÍG.HÍ.A *me-at* 2 *maš-ku* ¹⁹⁾ *i-šé-ep A-šu-ú-ma-an* ²⁰⁾ *i-li-ik* ^{“1-6)} 23 1/2 talent yün, 66 (adet) deri, 10 siyah eşek ve onların koşum takımları, 25 (parça) kumaş; bütün bunlar onların ikinci nakliyesindedir. .... ¹⁷⁻²⁰⁾ 19 talent 20 *mina* yün, 102 (adet) deri Ašu-uman'ın nakliyesinde gitti.”

Bir ortaklıktaki hisse paylaşımıyla ilgili AKT 6-e, 1099'da yüklü miktarda yün ve 280 adet deri konu edilmektedir: ¹⁾ *ša* 5 *ha-me-eš¹ qá-ta-tim* ²⁾ *ša Í-tur₄-DİNGİR* *ù* *En-na-nim* ³⁾ 13 GÜ.TA SÍG! ⁴⁾ 65 GÜ SÍG.HÍ.A ⁵⁾ *ù* 56 *maš-ku*.TA ⁶⁾ ŠU.NİGİN 2 *me-at* 80 *maš-ku* ⁷⁾ *mì-ma a-nim* ⁸⁾ *am-hu-ur* ⁹⁾

ŠÀ 1 GÚ SÍG.HÍ.A ¹⁰⁾ *a-na Í-tur₄-DİNGİR* ¹¹⁾ 1 GÚ *En-na-num* ¹²⁾ *il₅-qé* 30 *ma-na a-na* ¹³⁾ *qá-ra-bi-tim ú* 16 *maš-ki* ¹⁴⁾ *a-ha-ma* 5 GÚ 50 *ma-na* ¹⁵⁾ *Bé-lá-num i-dí-nam* ^{“1-8)} Ítūr-ilī ve Ennānum’a ait beş hissenin: 13’er talent yün (üzerinden toplam) 65 talent yün ve 56’şar deri (üzerinden) toplam 280 (adet) deri; bütün bunları aldım. ⁹⁻¹⁵⁾ İçinden 1 talent yün Ítūr-ilī için; 1 talent (yünü) Ennānum aldı; 30 *mina* (yün) ve 16 (adet) deri evin içi için; ayrıca 5 talent 50 *mina* (yünü de) Bēlānum bana verdi.”

Bazı ifadelerin net olarak anlaşılamadığı Kt 92/k 442 (AKT 11-b, 270), bir ticari girişimde ortak olduğunu düşündüğümüz Aşşur-rabi’nin muhtemelen baskı yoluyla Luhuzattiya ve Balihu şehirlerinde el koyduğu çok miktarda yün ve deri ile ilgili tutulmuş bir kayıttır: ¹⁾ 6 GÚ 30 *ma-na* SÍG.HÍ.A ²⁾ 84 *maš-ki qá-tí* ³⁾ 3 GÚ 15 *ma-na* SÍG.HÍ./A ⁴⁾ 42 *maš-ki qá-tí* A-šūr-/GAL ⁵⁾ *i-na Lu-hu-/za-tí-a ig-ri’(ru)-ni-/a-tí* ⁶⁾ 4 GÚ 40 *ma-na* SÍG.HÍ.A ⁷⁾ 74 *maš-ki qá-tí* ⁸⁾ 2 GÚ 20 *ma-na* ⁹⁾ SÍG.HÍ.A 37 *maš-ki* ¹⁰⁾ *qá-tí* A-šūr-GAL ¹¹⁾ *ša Ba-li-hi ig-<ri>-/ni-a-tí-/ma* ¹²⁾ : *mì-ma a-nim* : *ša* ¹³⁾ *Lu-zina* ¹⁴⁾ *il₅-qé* ^{“1-4)} 6 talent 30 *mina* yün, 84 (parça) deri, *mevcut*; 3 talent 15 *mina* yün, 42 (parça) orta kalitede deri Aşşur-rabi’nin *hissesi*. ⁵⁻⁶⁾ (Aşşur-rabi) Luhuzattiya’da bize *baskı yaptı*; ⁶⁻⁷⁾ 4 talent 40 *mina* yün, 74 (parça) deri, *mevcut*; ⁸⁻¹¹⁾ 2 talent 20 *mina* yün, 37 (parça) deri Aşşur-rabi’nin *hissesi*. ¹¹⁻¹⁴⁾ (Aşşur-rabi) *Balīthum* (menşeli bu mallar için) *bize baskı yaptı ve Luzina’nın bütün bu (mallarını) aldı*”.

POAT 8 nolu mektupta, bir tüccarın temsilcilerine teslim edilen Anadolu ürünü *pirikannum*-kumaşı ile 35 parça deri kayıtlıdır. Mektubun yazarı satılan malların miktarı ve deri ile *pirikannum*-kumaşlarının ne kadar gümüşe satıldığı hakkında kendisinin bilgilendirilmesini istemektedir: ²⁸⁾ 35 *maš-ki* 18 TÚG *pì-ri-kà-ni* ²⁹⁾ *Í-dí-A-šūr ú* *En-nam-Be-lúm a-na* ³⁰⁾ *ša ki-ma i-a-tí i-dí-nu* ..... ³³⁾ *a-ba-ú-a* : *a-tù-nu* URUDUⁱ *ma-lá ta-[ad]-nu* ³⁴⁾ *ší-im maš-ki ú* *pì-ri-kà-ni* : *ma-lá it-bu-lu-[ni]* ³⁵⁾ *ší-tí* KÙ.BABBAR : *ma-lá i-ší-ta-ni té-er-ta-ku-nu* ³⁶⁾ *a-na Tù-ur-hu-mì-it li-li-kam* ^{“28-30)} 35 (adet) deriyi ve 18 (parça) *pirikannum*-kumaşını İddin-Aşşur ve Ennam-Bēlum temsilcilerime verdiler. .... ³³⁻³⁶⁾ Sizler babalarımız! Bakırımın ne kadarının satıldığı; derilerin ve *pirikannum*-kumaşlarının bedelinin ne tuttuğu; geriye ne kadar gümüş kaldığı (hakkında) haberiniz Turhumit’e gelsin”.

CCT 5, 13a’da *maškum*-deri arpa anlamındaki *uṭṭatum* terimi ile birlikte kayıtlıdır. Miktarı belirtilmemiş derilerin ve arpanın gümüş ya da altın karşılığında satılacağı ve gelirin malların sahibine gönderileceği kayıtlıdır: ²⁵⁾ *a-ma-kà-am lu ší-im ma-áš-ke* ²⁶⁾ *lu ší-im ú-tí-tí-im* ²⁷⁾ *a-na* KÙ.BABBAR *ú* KÙ.GÍ ²⁸⁾ *a-na ma-lá té-er-tí-<kà>* ²⁹⁾ *ú-ta-ar-ma* ³⁰⁾ *ú-šé-*

ba-lá-ku-um ²⁵⁻³⁰ Senin talimatın gereğince burada hem derilerin bedelini hem de tahılın bedelini gümüşe ya da altına çevireceğim ve sana göndereceğim”.

ICK 2, 291 numaralı metinde, kırık bir bağlam içinde, yünle birlikte 93 adet deri kaydı bulunmaktadır: ⁶⁾ 5 GÚ 3 *ma-n[a]* ⁷⁾ *ša-áp-tim* ⁸⁾ *u* 93 *maš-[ki]* “5 talent yün ve 93 (adet) deri”.

Dadiya’dan Enna-Su’en’e gönderilmiş mektup SUP 4’ten miktarı belirtilmemiş derilerin yerel saraydan alındığına tanık olmaktayız. Dolayısıyla Anadolu’nun yerel saraylarının da deri ticaretinde taraf olduğu söylenebilir: ¹⁾ *a-na En-na-Sú-en* ²⁾ *qí-bi-ma um-ma* ³⁾ *Da-dí-a-ma maš-ki ša i-/na* ⁴⁾ É.GAL^{lim} *ta-al-qé-<ú>* ⁵⁾ i-É.GAL^{lim} *ma ú-lá* ⁶⁾ *pá-ah-ú-ni : šu-ma* ⁷⁾ 1/3 GÍN 7 1/2 ŠE ⁸⁾ *šú-ha-ar-kâ* ⁹⁾ É^{tám} *li-ip/hi* ¹⁰⁾ *İš-ma-A-šur-ma* ¹¹⁾ *li-mu-ur-šu-ma* ¹²⁾ *mì-ša-a[l]* KÜ.BABBAR ¹³⁾ *lu ni-i[š-q]ú-ul* ¹⁴⁾ *mì-iš-lam a-na-nu-um* ¹⁵⁾ *lu nu-šé-bi-lam* ¹⁻³⁾ Enna-Su’en’e söyle! Dadiya şöyle (söyler): ³⁻⁹⁾ Saraydan aldığın (ve) hala sarayda depolanmış olmayan deriler eğer 1/3 *šeql* 7 ½ *uřtat* (üzerinden gümüş tutuyor) ise hizmetçin evi kilitlesin (/derileri evde depolasın). ¹⁰⁻¹⁵⁾ İšme-Aššur onları incelesin ve gümüşün yarısını ödeyelim, (diğer) yarısını da buradan gönderelim.”

Son olarak, henüz yayımlanmamış bir borç senedi olan Kt 91/k 107’de (C. Michel’in nezaketiyle) borç verilen 2 *mina* artırılmış gümüşe karşılık rehin olarak alınan 135 adet deri söz konusudur. Belgedeki ifadelere göre, derilerin satışından elde edilecek gümüşle alacaklıya olan borç ödenecektir. Ancak derilerin satışından elde edilecek gümüş borcu karşılamaya yetmezse, borçlu eksik kalan kısmı ödeyecektir.

maškum-Deri ile İrtibatlı Şehirler

maškum-deri CCT 1, 40c’de (bkz. yukarıda), BIN 4, 162’de,³⁴ Kt c/k 1033³⁵ ve Kt n/k 1475’te³⁶ Luhuzattiya ile Kt c/k 944³⁷ ve Kt 92/k 442’de de

³⁴ BIN 4, 162: ²⁵⁾ 5 *ma-na qá-nu-we* ²⁶⁾ 45 *ma-na ší-pá-ra-tim* ²⁷⁾ *hu-ur-ší-a-nu-um : ša ší-ib-tim* ²⁸⁾ *ku-nu-ki-a : sí-ra-am* ²⁹⁾ *pá-šu-ra-am : ku-sí-a-am* ³⁰⁾ *ša e-ma-ri-im maš-ki* ³¹⁾ *ša-pi-ú-tim pí-ri-kâ-nu-um* ³²⁾ *ki-ma* 5 GÍN KÜ.BABBAR ³³⁾ *i-na Lu-hu-za-tí-a al-qé-šu-nu* “5 *mina* kamışı, 45 *mina* bronz çivi, mühürümle mühürlü *šibtum* paketini, kazanı, masayı, eşek semerini, postları, *pirikannum*-kumaşını; 5 *šeql* gümüş yerine (/karşılığında) bunları Luhuzattiya’da aldım.” (Belgenin dublikatları OIP 27, 55 ve Prag I, 429’dur.)

³⁵ Kt c/k 1033: ¹⁶⁾ ... *ú* SÍG.HĪ.A ¹⁷⁾ *ú maš-ki : ma-lá i-na* ¹⁸⁾ *Lu-hu-za-tí-a : i-zu-zu-ni* ¹⁹⁾ *té-er-ta-ak-nu li-li-kam* “... Ayrıca, Luhuzattiya’da ne kadar yün ve derinin hazır bulunduğu (hakkında) haberinizi buraya gelsin.”

³⁶ Kt n/k 1475: ²⁰⁾ ... *šu-ma* ²¹⁾ *ša-áp-tám* *ú maš-ki* ²²⁾ *ša La-hu-za-tí-a qá-at-kâ* ²³⁾ *a-na* KÜ.BABBAR *a-na i-ta-ař-lim* ²⁴⁾ *ta-da-an : iš-tí ša-áp-tim* ²⁵⁾ *ú maš-ki ku-a-ú-tim* ²⁶⁾ *ú i-a-tám a-na* ²⁷⁾ *i-ta-ař-lim-ma* ²⁸⁾ *dí-in-ma* KÜ.BABBAR *a-na* ²⁹⁾ *İštar-lá-ma-sí* ³⁰⁾ *dí-in* “... Eğer Luhuzattiya (cinsi) yün ve kumaş hissini peşin olarak gümüşe satacaksan bana ve

(bkz. yukarıda) Luhuzattiya ve Balihum şehirleriyle irtibatlı geçmektedir. Özellikle Luhuzattiya'nın yün üretiminde öne çıkan, modern Elbistan civarında aranan bir merkez olduğu bilinmektedir.³⁸ Metinlerde *maškum*-derinin bulunduğu; satın alındığı veya oradan gönderildiğine dair veriler de Luhuzattiya şehrinde ve çevresinde özellikle küçükbaş hayvancılığın yoğun bir şekilde yapıldığına ve çok miktarda yün ve deri üretildiğine işaret etmektedir. RA 59, 36 (14)'te³⁹ *maškum*-derinin Kaniş türü olduğu belirtilmiştir. Bu durum Kaniş'e has bir koyun türü ve bundan elde edilen bir post olduğunu düşündürmektedir. Bunlar dışında *maškum*-deri sadece birer kez Wahšušana (Kt 94/k 203),⁴⁰ Wašhaniya (TC 1, 4, bkz. yukarıda), Turhumit (TC 1, 27)⁴¹ şehirleri ve Hattum bölgesi (Kt n/k 1412, bkz. yukarıda) ile irtibatlı geçmektedir. Ancak bunlar derinin ilk satın alındığı yerler olarak değil, genellikle sevk edildiği yerler olarak kayıtlıdır.

maškum-Deri Fiyatı

Birkaç belgede *maškum*-derinin birim fiyatına dair bilgi verilmiştir. Ancak derinin fiyatına dair belirli bir standardın olmadığı, derinin birim

---

sana ait yünleri ve derileri birlikte peşin olarak sat ve gümüşü İstar-lamassî'ye ver!" (S. Çeçen'in izniyle)

³⁷ Kt c/k 944: ⁵ lu SÍG.HÍ.A lu ma-áš-ke-kâ ⁶ lu ša Ba-li-hi lu ša ⁷ Lu-hu-za-ti-a : a-na ⁸ Í-na-ar-me-e ⁹ di-in "Balíhi ya da Luhuzattiya (türü) olsun yünü ya da senin derilerini İnarmê'ye ver!" (İrfan Albayrak, The Toponym Balihum in the Kültepe Texts," *Altorientalische Forschungen* 35/1, (2008)).

³⁸ Gojko Barjamovic, *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period* (Copenhagen: Castern Niebuhr Institute Publication, 2011), 133-142; Turgut Yiğit, "Eski Anadolu Kentlerinden Luhuzatia / Lawazantiya'nın Tarihi ve Lokalizasyonu Üzerine," *Bulleten LXI* (1997); Tolga Pelvanoğlu, "La(Hu)Wazantiya: Ticari ve Dini Bir Merkezin Tarihesi ve Lokalizasyonu," *Archivum Anatolicum* 13/2 (2019).

³⁹ RA 59, 36 (14): ¹³ a-na šé-né-šu ¹⁴ ma-áš-ke ša-áp-ú-tim ša Kâ-ni-iš ¹⁵ ú ša-al-ša-at ¹⁶ ší-it-ri-im ¹⁷ ša ku-ta-nim ¹⁸ e-zi-ib-šu-um "Kaniş cinsi iki postu ve *kutānum*dan iki *šitrum*-örtüsünü ona bıraktım."

⁴⁰ Belgede Aşşur-taklāku'nun Wahšušana'da ele geçirdiği üç post, bir siyah post ve siyah eşeğin bedelinin Aşşur-malik'e ödendiği; itiraz olması durumunda, *pirikannum*-kumaşları ve postlar için 10'ar *šeql* (gümüşü) Aşşur-malik'in Aşşur-taklāku'ya ödeyeceği kayıtlıdır (C. Michel'in nezaketiyle).

⁴¹ TC 1, 27: ¹¹ 10 TÚG šu-ru-tim ša 5.TA ú 6.TA ¹² ma-as-ú-ni ú 2 maš-ki ¹³ a-na qá-ti-kà a-É kà-ri-im ¹⁴ la-qá-am la i-mu-ú-šu-nu-ma ¹⁵ Ša-lim-Be-lí a-na Tur₄-hu-mi-it ¹⁶ tú-šé-bi₄-la-šu-nu ¹⁷ 8 GÍN.TA KÜ.BABBAR^{ap}-šu-nu ¹⁸ 1 1/3 ma-na : 5 GÍN KÜ.BABBAR ¹⁹ qá-dí ša maš-ki 1 1/3 ma-na 4 GÍN KÜ.BABBAR ²⁰ ku-nu-ki-a ú 1 GÍN ša-du-a-tám ²¹ a-na ša ki-ma šu-a-tí ²² ú-šé-bi₄-ils-ma En-nam-Be-lam ²³ ú-šé-bi₄-lu-ni-kum ¹¹⁻¹⁶ Beşer ya da altışar kez yıkanmış 10 (parça) siyah kumaşı ve 2 deriyi senin hissene (kayıt etmek için) *kārum*-dairesine almayı istemediler ve Šalim-Bēli (ile) onları Turhumit'e gönderdin. ¹⁷⁻¹⁹ 8'er *šeql* gümüş üzerinden onların gümüşü, derilerin (bedeli) de dâhil, 85 *šeql* gümüştür. ¹⁹⁻²³ Mührümle mühürlü 84 *šeql* gümüşü, ayrıca *šadduātum*-ödemesi (için) 1 *šeql* (gümüşü) onun temsilcilerine gönderdim ve Ennam-Bēlum (ile birlikte) sana getiriyorlar."

fiyatının bazı durumlarda çok yüksek, bazı durumlarda çok düşük olduğu görülmektedir. Yukarıda bahsedilen KTB 3'te 300 parça *maškum*-derinin toplam fiyatı 1 *mina* 10 *šeql*dir. Buna göre bir birim deri 0.23 *šeql* gümüştür. RA 60, 140'da⁴² ise iki *maškum*-derinin fiyatı dört *šeql* (yani 1 birim 2 *šeql*) gümüştür, fakat dipnot 41'de verilen, bu metinle paralel TC 1, 27'deki hesaba göre ise bu iki *maškum*-derinin fiyatı 5 *šeql* (bir birim deri 2.5 *šeql*) gümüştür. Kt c/k 45'te⁴³ dört adet postun fiyatı 15 ¼ *šeql*dir (yani bir birim yaklaşık 3.8 *šeql*). Yukarıda bahsedilen SUP 4: 7'de, muğlak bir bağlam içinde, herhalde bir birim derinin fiyatı 1/3 *šeql* 7 ½ *uṭtat* (67 ½ *uṭtat*) gümüş olarak verilmiştir. Kt n/k 1197'de,⁴⁴ yine anlaşılması zor bir bağlam içinde, miktarı verilmemiş birden fazla deri için muhtemelen 27.5 *uṭtat* gümüş ödenmiştir. Kt n/k 182'de⁴⁵ de miktarı belirtilmemiş derilerin fiyatı 6 *šeql* gümüştür. Kt 87/k 454'te⁴⁶ ise kaç adet olduğu belirtilmemiş deriler için verilen fiyat 1 *šeql* gümüştür. Kt n/k 1032'de⁴⁷ 6 *maškum*-derinin fiyatı 2 ½ *mina* bakır üzerinden verilmiştir. Birkaç belgede daha *maškum*-derinin fiyatı verilmiştir, ancak tabletler hasarlı durumda olduğu için derilerin fiyatları ya da takasa konu ürünler okunamamaktadır.⁴⁸ Ayrıca derilerin fiyatlarının başka ürünlerle birlikte hesaplandığı belgeler de bulunmaktadır.⁴⁹

- ⁴² RA 60, 140: ³⁾ 10 TÚG.HÌ.A' šu-ru-tim ⁴⁾ lu-bi-ri tù-šé-bi-lam ⁵⁾ ù 2 maš-ki : ša-pá-tim ⁶⁾ 8 GÍN.TA KÙ.BABBAR^{áp}.šu-nu ⁷⁾ 1 1/3 ma-na : ù 4 GÍN ⁸⁾ [š]i-im 2 maš-ki 1 1/3 ma-na 4 GÍN ⁹⁾ ù a-ha-ma 1 GÍN ¹⁰⁾ ša-du-a-sú ... "10 (parça) *lubīru* cinsi siyah kumaşı, ayrıca iki postu buraya gönderdin. 8'er *šeql* üzerinden onların gümüşü 80 *šeql*dir; ayrıca iki postun bedeli 4 *šeql*dir. (Toplam) 84 *šeql*; ilaveten 1 *šeql* onun *šadduātum*-ödemesi (içindir)."
- ⁴³ Kt c/k 45: ²²⁾ 15 ¼ GÍN KÙ.BABBAR a-na 4 maš-ki ²³⁾ ša-pá-tim ... "15 ¼ *šeql* gümüş 4 post için..."
- ⁴⁴ Kt n/k 1197: ²⁷⁾ 1/3? GÍN 7 ½ ŠE i-nu-mi ²⁸⁾ KÙ.BABBAR ša maš-ki : a[m²-h]u²-ru ²⁹⁾ áš-qúl ... "1/3 *šeql* 7 ½ *uṭtat* gümüşü derileri kabul ettiğim zaman ödedim." (S. Çeçen'in izniyle)
- ⁴⁵ Kt n/k 182: ¹²⁾ 6 GÍN ša maš-ke-e "6 *šeql* (gümüş) deriler (içindir)". (S. Bayram'ın izniyle)
- ⁴⁶ Kt 87/k 454: ¹⁹⁾ 1 GÍN ša maš-ki "1 *šeql* (gümüş) deriler (içindir)".
- ⁴⁷ Kt n/k 1032: ¹³⁾ 6 maš-ki x x 2 1/2 ma-na URUDU it-bu-lu "6 deri ... 2 ½ *mina* bakır tuttu." (S. Çeçen'in izniyle)
- ⁴⁸ Kt 88/k 71: ²⁶⁾ [x] GÍN a-na 2 maš-ki ša-pá-ti-im ²⁷⁾ [áš-q]úl ... "[x] *šeql* (gümüşü) iki post için ödedim."; NBC 3790: ¹¹⁾ ... 7 1/2 ma-na ¹²⁾ [URUDU? š]i-im 2 maš-ki ša-pá-tim "7 ½ *mina* [bakır?] iki postun bedelidir." (G. Barjamovic'in izniyle)
- ⁴⁹ CCT 5, 28b: ¹¹⁾ ... 8 me-at ¹²⁾ URUDU ší-kam : lu ší-im maš-ki ¹³⁾ ša al-pí lu ša e-me-ri "800 *mina* bakır, hem sığır hem de koyun derilerinin fiyatı..."; Kt n/k 141: ¹⁾ a-na Ú-šur-ša-[İštar] ²⁾ qí-bi-ma ³⁾ um-ma Í-ku-pí-[a-ma] ⁴⁾ 1 TÚG sà-áp-ti-nam ⁵⁾ ù 1 TÚG ti-sà-pu-um ⁶⁾ 4 maš-ke-e ⁷⁾ wa-dí-ú-tim ⁸⁾ 15 pá-na-ru-ú ⁹⁾ ù 4 um-šé-e ¹⁰⁾ 3 1/2 GÍN KÙ.BABBAR ¹¹⁾ it-bu-lu ¹²⁾ Bu-lu-uṭ-Be-lí ¹³⁾ na-áš-a-kum "1-3) Uşur-ša-İštar'a söyle! İkün-pīya şöyle (söyler): ⁴⁻¹¹⁾ 1 (parça) *saptinum*-kumaşı ve 1 (parça) *tisappum*-kumaşı; 4 (adet) deri; 15

Görüldüğü üzere, *maškum*-derilerin fiyatlarıyla ilgili kesin verilere göre bir birim deri ortalama olarak $1/3$ *šeql* ile 3.8 *šeql* gümüş arasında değişmektedir. Aslında bu fiyat aralığı oldukça açıktır ve metinlerde pahalı olan ürünlerin neden pahalı ya da ucuz olan ürünlerin neden ucuz olduğuna açıklık getirecek herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum büyük olasılıkla derilerin kalitesiyle, boyutuyla, herhangi bir işlemden geçip geçmediğiyle ve hatta arz-talep dengesizliğiyle ilgilidir.

Derinin Kullanım Alanları

Sözlüklerde “deriden yapılmış eşya” olarak tanımlanan kelimelerden bazıları Kültüpe metinlerinde de geçmektedir. Bunlardan *kursinum* (*gusānum* CDA, s. 97a), *ilum* (CDA s. 127b) ve *nūhum* (CDA s. 257b) terimlerine “deri torba/çanta” anlamı verilmektedir. Fakat bu eşyaların birbirlerinden hangi bakımdan farklı olduklarına dair bir çıkarımda bulunmak zordur. Bunlar dışında metinlerde *maršum* “deri kayış” (CDA, s. 198b), *šinuttum* “deriden bir nesne” (CDA s. 375a) ve *naruqqum* “deri çuval” (CDA s. 242b) terimleri kayıtlıdır.

Bu eşyalar dışında, sözlüklerde “sandalet, ayakkabı” anlamları verilen *šēnum* (CDA s. 367a) ve *mešēnum* (CDA s. 209a); “bot” anlamı verilen *suhuppātum* ve sözlüklerde geçmeyen, muhtemelen Anadolu dillerinde “bir çeşit ayakkabı”ya karşılık gelen *tal(l)ānum* gibi özellikle ayağa giyilen giyim eşyalarının birçoğunun da deriden yapıldığı açıktır. Yukarıda değinilen TPAK 1, 69 numaralı belgede iki parça *ārum*-deriden *šēnum* ayakkabı yapıldığı bilgisini ediniyoruz. Aynı belgede kayıtlı *tallānum* ayakkabının da deriden yapıldığı söylenebilir. Bir belgede, deriden ayakkabı dışında elbise de yapıldığına işaret eden ifadeler bulunmaktadır. Henüz yayımlanmamış, hasarlı durumdaki NBC 3790 nolu metinde “senin elbisen için iki yünlü derinin fiyatı $1 \frac{1}{2}$ *mina* [bakırdır²].” ifadesi kayıtlıdır.⁵⁰ Dolayısıyla, özellikle kışlık kıyafet yapımında, kalın yün kumaşların dışında, deri ya da postun da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

fırça ve 4 *umšum*-nesnesi $3 \frac{1}{2}$ *mina* gümüş tuttu. ¹²⁻¹³ Bulut-Bēli (bunları) sana getiriyor.”; Kt n/k 191: ¹³ ... ŠU.NİĞİN ¹⁴ 1 *ma-na* 18 $1/2$ GİN KÜ.BABBAR ¹⁵ *lu ši-im* SİG.Hİ.A *lu ši-im* ¹⁶ *maš-ki* ¹⁷ *A-ni-na ú A-zu iš-qú-lu* “Hem yünün hem de derilerin fiyatı olan toplam 1 *mina* $18 \frac{1}{2}$ *šeql* gümüşü Anina ve Azu tarttı.” (S. Bayram’ın izniyle); Kt n/k 2127: ¹⁵ <<1>> *maš-ki* : *ša-pi-ú-tim* ¹⁶ *ú ši-it-ra-am* : *ki-m[a]* ¹⁷ $4 \frac{1}{2}$ GİN KÜ.BABBAR ... “postları ve *šitrum*-kumaşı $4 \frac{1}{2}$ *šeql* gümüş olarak...” (S. Çeçen’in izniyle)

⁵⁰ NBC 3790: ¹¹ $7 \frac{1}{2}$ *ma-na* ¹² [x š]i-im 2 *maš-ki* *ša-pá-tim* ¹³ [*a-na l*]u-bu-ši-kà (G. Barjamovic’in izniyle)

maškum-deri, çeşitli taşıma eşyası ve giysi dışında, tablet gibi kırılğan eşyaların muhafazası amacıyla da kullanılmıştır. AKT 3, 83⁵¹ ve 84'te⁵² tabletlerin *maškum*-deriye sarılı olarak sevk edilmesi istenmektedir. Henüz yayımlanmamış Kt n/k 405⁵³ numaralı belgede de 6 *mina* gümüşlük bir borcun kayıtlı olduğu senedin iyi bir şekilde deriye sarılarak gönderilmesi istenmektedir.

AKT 8, 167 numaralı belgeden, *maškum*-derilerin kalayı saklamak için, kaçakçılık amacıyla kullanıldığını öğreniyoruz. Bu belgeden, Asurlu tüccarların şehirlere girerken ödedikleri vergilerden kurtulmak için başvurdukları kaçakçılık yollarından birinin de kervandaki kalayın küçük paketler haline getirilerek, yerlilerin taşıdıkları yün ve post içinde şehre sokulması olduğu anlaşılmaktadır. Son olarak, Akadlı Sargon'un kahramanlıklarının anlatıldığı Kültepe metni Kt j/k 97'de bir rakip krala "*maškum*-post giydirildiği" kayıtlıdır.⁵⁴ Elbette burada rakip krala yapılan bir aşığılama eylemi söz konusudur.

Dericilik Mesleği (*aškāpum*)

Sözlüklerde "deri işçisi; derici" anlamı verilen *aškāpum* (CAD A/II, s. 442a; CDA, s. 28a) terimi 10 kadar Kültepe metninde kayıtlıdır. Adlarını bildiğimiz dericilerden Ennamaya (AKT 6-e, 945) Asurlu, İnar (OIP 27, 34), Targaşan (TC 1, 84), Wardil-bati, Kukuliya (Kt a/k 1042) ve Aşhaharna (Kt n/k 1854) yerli isimlerdir. CCT 3, 7b-8a'da bir dericiye verilen derilerin fiyatı olan 1 *mina* 7 ½ *šeqel* gümüşün dericiden tahsil edilmesi

⁵¹ AKT 3, 83: ¹⁸⁾ *ú tup-pá-am ha-ar-ma-am* ¹⁹⁾ *ša ba-áb DINGİR ša A-šur-GAL* ²⁰⁾ DUMU *A-zu-a-a ú Puzúr-A-šur* ²¹⁾ DUMU *Í-ku-pi-a i-na* ²²⁾ *maš-ki-im qí-ša-šu-<<nu>>-ma* ²³⁾ *a-na A-šur-^dUTU^{si}* ²⁴⁾ *ú šu-nu-ti* ^{İGÍ} *ší-bi₄* ²⁵⁾ *pi-iq-da-ma lu-ub-lam* "Ayrıca, Azuwa'nın oğlu Aşşur-rabi ve İkün-piya'nın oğlu Puzur-Aşşur ile ilgili tanrı kapsın(da onaylanan) zarflı belgeyi deriye sarın ve şahitler huzurunda onlara ve Aşşur-šamšī'ye teslim edin ki buraya getirsin".

⁵² AKT 3, 84: ¹²⁾ ... *tup-pá-am* ¹³⁾ *ša ku-nu-uk* : *A-šur-DU₁₀* ¹⁴⁾ *ú En-na-Sú-en₆* ¹⁵⁾ *šé-li-a-ma* ¹⁶⁾ *i-na ma-áš-ki-im* ¹⁷⁾ *qí-i-ša-šu-ma* ¹⁸⁾ *dá-ni-na-ma* ¹⁹⁾ *ku-un-kà-šu-ma* ²⁰⁾ *a-na Ha-áš-ta-i-li* ²¹⁾ *ú-lá* : *a-na* ^dUTU-SİPA ²²⁾ *pi-iq-dá-šu-ma* ²³⁾ *lu-ub-lam* "Aşşur-řāb ve Enna-Su'en'in mühürüyle mühürlü belgeyi deriye sarıp güçlendirin; onu mühürleyin ve Haštāili ya da Šamaš-rē'ī'ye teslim edin ki buraya getirsin".

⁵³ Kt n/k 405: ⁶⁾ *tup-pá-[am]* ⁷⁾ *ša 6 ma-na* KÜ.BABBAR ⁸⁾ *ša hu-bu-ul En-na-Sú-en₆* ⁹⁾ DUMU *Í-ku-a šé-lí-a-ma* ¹⁰⁾ *i-na maš-ki-im dam-qí-iš* ¹¹⁾ *la-wa-a-šu-ma šé-bi-lá-nim* "İkuwa'nın oğlu Enna-Su'en'in 6 *mina* gümüşlük borcunun belgesini çıkartın ve onu deriye iyi bir şekilde sarıp buraya gönderin". (C. Günbattu'nın izniyle)

⁵⁴ Kt j/k 97: ⁵⁰⁾ ... *ru-ba-am* ⁵¹⁾ *ša Tü-uk-ri-iš* : *maš-kam* : *ú-lá-bi₄-iš* "Tukriş kralına post giydirdim." (Cahit Günbattu, "Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet," *Archivum Anatolicum* 3 (1997): 133-136, 140.)

istenmektedir.⁵⁵ AKT 6-d, 737 numaralı mektupta ise dericilerin Amurrulardan bir adet *maškum* sığır derisi aldıkları, mektubun yazarının bu deriye karşılık 1 *mina* 35 *šeqel* bakır için dericilere kefil olduğu kayıtlıdır.⁵⁶ Metinde *aškāpum*ların garantöre “ayakkabı” için “söz vermiş” olmaları bunların deri ürünler üreten zanaatkârlar olduklarını göstermektedir. Kültepe belgelerinde “derici” olarak tanımlanan bu *aškāpum*ların tabaklama yani derinin işlenmesi işini de yaptıklarına işaret edecek bir bilgi yoktur. Ancak başka devir metinlerinden deri tabaklama işinin de *aškāpum*lar tarafından yapıldığı açıktır (CAD A/II, s. 443).

***maškum*-Deri Teriminin Geçtiği Diğer Belgeler**

Bu başlık altında, yukarıda verilen belgelerin dışındaki *maškum*-deri ile ilgili verileri içeren metinlerin ilgili pasajları ele alınmıştır. Burada değinilen belgelerin birçoğunda yine *maškum*-derinin ticaretine dair gelişmeler söz konusu olmakla birlikte verilen deri miktarları ya çok azdır ya da miktar hiç belirtilmemiştir.

KTS 2, 31 numaralı mektubun yazarı, çeşitli malları sevk ettiği Kaniş'teki muhatabı olan kadına onun istediği postları da alıp göndereceğini bildirmektedir: ¹⁶⁾ *a-di ma-áš-ke-e : ša-pá-ti-im* ¹⁷⁾ *ša ta-áš-pu-ri-ni* ¹⁸⁾ *a-ša-a-ma : ú-šé-ba-lam* ¹⁶⁻¹⁸⁾ Bana yazdığın postlar hakkında; satın alacağım ve göndereceğim”.

Birbiriyle paralel iki mektup olan AKT 6-c, 566 ve 585'in göndereni muhatabına kendisine bırakmadığı küçük malları, bir keskiyi ve postları hatırlatmaktadır: AKT 6-c, 566: ¹⁶⁾ *a-na Ú-ku qí-bi₄-ma* ¹⁷⁾ *lá aq-bi₄-a-ku-um* ¹⁸⁾ *lá sà-ha-ra-am* ¹⁹⁾ *sà-ha-ar-ti na-áp-ra-ša-am* ²⁰⁾ *ú maš-ki ša-pá-ti-a* ²¹⁾ *lá té-zi-ba-am* “Uku'ya söyle! Gecikmeme(ni) sana söylemedim mi? Küçük mallarımı, keskiyi ve postları bana bırakmadın.” AKT 6-c, 585: ¹¹⁾ *a-na Ú-ku-ú* ¹²⁾ *qí-bi₄-ma* <um-ma> [Puz]ur₄-A-šur-ma ¹³⁾ *la-a aq-bi₄-a-ku-um* ¹⁴⁾

⁵⁵ CCT 3, 7b-8a: ²⁰⁾ 1 *ma-na* 7 1/2 GÍN KÙ.BABBAR ²¹⁾ *ší-im maš-ki ša ba-ri* ²²⁾ *A-lá-hi-im ú i-a-ti* ²³⁾ *KĪ áš-kà-pi-im* ²⁴⁾ *ša-áš-qi-lá-šu* “Ali-abum ve bana ait derilerin fiyatı olan 7 1/2 *šeqel* gümüş dericidedir. Ona ödetin!”

⁵⁶ AKT 6-d, 737: ¹⁾ *a-na A-šur-SĪG₅* ²⁾ *qí-bi₄-ma um-ma A-bu-ša-lim-/ma* ³⁾ *a-na-kam : áš-kà-pu* ⁴⁾ *ša^r a^r-na L[u]-ùh-r a-ah^r-na^r* ⁵⁾ *ha-bu-lu-ni maš-kà-am* ⁶⁾ *ša GUD : iš-ti* ⁷⁾ *A-mu-ri-e* ⁸⁾ *ils-qé-ú-ma* ⁹⁾ 1 1/2 [ma]-na 5 GÍN ¹⁰⁾ URUDU *a-na-ku* ¹¹⁾ *qá-ta-tù-um* ¹²⁾ *ú ší-ni-am^r i-a-ti* ¹³⁾ *iq-bi₄-ú-nim mi-ma* ¹⁴⁾ *la i-di-nu-nim* ¹⁵⁾ *a-na-kam A-mu-ri-ú* ¹⁶⁾ *ma-ah-ri-kà-ma* ¹⁷⁾ *iš-bu-tù a-ma-kam* ¹⁸⁾ *ša-ba-sú-nu-ma* ¹⁹⁾ URUDU *li-dí-nu-ni-ku-/um* ¹⁻²⁾ Aššur-damiq'e söyle! Abušalim şöyle (söyler): ³⁻¹¹⁾ Burada Luhrahna'ya borçlu olan dericiler Amurrululardan sığır derisi aldılar ve 1 1/2 *mana* 5 *šeqel* bakır için ben (onlara) kefil oldum. ¹²⁻¹⁴⁾ Ayrıca (dericiler) bana *ayakkabı* sözü verdiler fakat hiçbir şey vermediler. ¹⁵⁻¹⁹⁾ Burada Amurrulular senin şahitliğinde (onları) tutmuşlardı. Onları (/dericileri?) orada tut ve bakırı sana versinler.”

*um-ma a-na-ku-ma*¹⁵⁾ 2 *ú-me-e* : *la ta-sà-hu-ra-/am*¹⁶⁾ *sà-hi-ar-tí* : *na-áp-ra-/is*¹⁷⁾ *ú ma-áš-ki ša-pá-tí-a*¹⁸⁾ *la té-zi-ba-am* “Uku’ya söyle! Puzur-Aššur-şöyle (söyler): İki gün (bile) geç kalmamanı söylemedim mi? Benim küçük mallarımı, keskiyi ve postları bana bırakmadın.”

Bakır ve kumaş ticaretiyle ilgili gelişmelerin rapor edildiği, henüz yayımlanmamış Kt n/k 118 numaralı mektupta postların ve Anadolu ürünü *pirikannum*-kumaşlarının kime teslim edildiği belirtilmektedir:¹⁹⁾ *maš-ki* : *ša-pá-tim*²⁰⁾ *ù* 2 TUG *pí-ri-kà-ni*²¹⁾ *a-na Í-ku-pì-[a]*²²⁾ *a-dí-i[n]* “Postları ve 2 (parça) *pirikannum*-kumaşını İkün-pīya’ya teslim ettim.”

BIN 6, 13 nolu mektubun yazarı muhtemelen muhataplarına gönderdiği az miktardaki bakır ile post satın alınmasını ve kendisine gönderilmesini istemektedir:¹⁰⁾ *i-na š[a-am-ší]*¹¹⁾ *ša tup-pì-[i]*¹²⁾ *ta-ša-me-[a-ni]*¹³⁾ *ki-ma URUDU i-za-[ku]*¹⁴⁾ *me-eh-ra-tim*¹⁵⁾ *dí-in-[ma m]a-[áš-ke]*¹⁶⁾ *ša-pá-tim ša-m[a]-ni-ma*¹⁷⁾ *Šu-Be-lúm*¹⁸⁾ *[lu-ub-lam]* “Mektubumu işittiğiniz gün bakır *temizlenince* karşılığını satın ve benim için postlar satın alın ki Šu-Bēlum buraya getirsin.”

Muhtemelen yerel bir krala hediye edilecek postlarla ilgili olarak CCT 4, 1b numaralı mektupta şu ifadeler kayıtlıdır:¹⁾ *um-ma A-šür-i-dí-ma*²⁾ *a-na Í-li-šu-dan*³⁾ *ù* *A-šür-ta-ak-lá-ku*⁴⁾ *qí-bi₄-ma a-na Í-li-šu-dan*⁵⁾ *qí-bi₄-ma* : *maš-ki ša-pá-tim*⁶⁾ *a-dí-na-kum*⁷⁾ *um-ma a-ta-ma* : *a-na*⁸⁾ *ru-ba-im a-qí-áš*⁹⁾ *ù* 2 *ma-na hu-ša-e*¹⁰⁾ *uš-ba-ku um-ma a-ta-ma*¹¹⁾ *pá-šu-ra-am* SİG₅¹²⁾ *ša* 10 GİN KÜ.BABBAR¹³⁾ *a-dá-na-ku-um* “¹⁻⁵⁾ Aššur-idī şöyle (söyler): İlišu-dān ve Aššur-taklāku’ya söyle! (Özellikle) İlišu-dān’a söyle!⁵⁻¹³⁾ Postları sana verdim. Sen şöyle dedin: ‘Krala hediye edeceğim.’ Ayrıca (postlara) 2 *mina* hurda (metal) ekledim. Sen ‘10 *šeḡel* gümüş (değerinde) kaliteli masayı sana vereceğim’ dedin.” Anadolu’da bir şehrin kralının sıradan koyun postlarına ulaşması zor olmayacağından, burada krala hediye edilecek postların ya bir işlemenden geçmiş olması ya da az bulunan türde - belki de yaban hayvanlarından elde edilmiş- olması mümkündür.

Purušhattum ve Wahšušana şehirlerindeki isyan olaylarından da bahsedilen mektup KTH 1’de kumaşların ve postların eşeklere yüklenerek gönderilmesi istenmektedir:¹⁵⁾ KÜ.BABBAR¹⁶⁾ *ša A-la-hi-im šu-qúl-ma*¹⁷⁾ *‘a-ší-tí* KÜ.BABBAR *ku-sí-a-tim*¹⁸⁾ *[ša]* *Ma-a-ma lu me-nu-ni-a-ni*¹⁹⁾ *lu maš-ki ša-pá-tim*²⁰⁾ *ša-ma-ma* ANŞE.Hİ.A²¹⁾ *ma-li-a-ma* ANŞE.Hİ.A²²⁾ *ra-qú-tum lá i-lu-ku-nim* “Ali-ahum’un gümüşünü öde ve gümüşün geri kalanıyla Mama cinsi *kusītum*-kumaşları veya *manuniānum*-kumaşları ya da postlar satın alıp eşekleri yükle, fakat *zayıf* eşekler gelmesin.”

Ticari mal sevkiyatı ile ilgili şahitli kayıt Kt a/k 626’da, gönderilen mallar arasında üç post bulunmaktadır:⁶⁾ *a-na 3^{ší}-šu* : *maš-ku*⁷⁾ *ša-pá-tí-im* 1

TÚG ⁸⁾ *a-na am-tí-a <<be>>* ⁹⁾ *mì-ma a-nim* ¹⁰⁾ *ša ba-ri-ni* ..... ¹⁵⁾ *Í-ku-pì-a ú-bi₄-il₅* “üç (adet) post, bir (parça) kumaş kadın kölem için; bize ait bütün bunları .... İkün-pīya götürdü.”

Henüz yayımlanmamış mektup Kt 97/k 40’da yine postların sevki söz konusudur: ¹²⁾ *maš-ki ša-pá-tim* ¹³⁾ *ša ta-áš-pu-ra-ni* ¹⁴⁾ *a-ma-ar-ma* ¹⁵⁾ ^dUTU-*ší-ta-ak-lá-ku* ¹⁶⁾ *ú-ba-lá-kum* “Bana yazdığın postları göreceğim (/inceleyeceğim) ve Šamaš-taklāku sana getirecek.”

Bakır ticaretiyle ilgili gelişmelerin aktarıldığı mektup BIN 4, 54’te satışı yapılan siyah postlar hakkında da bilgi verilmektedir: ⁵⁾ 4 GÚ 10 *ma-na URUDU* ⁶⁾ *a-na Ša-lim-be-lí a-dí-in-ma* ⁷⁾ URUDU SÍG₅ *ub-lá-kum maš-ki* ⁸⁾ *wa-dí-ú-tim šu-ut-ma i-dí-in* ⁹⁾ *ù ší-im* ANŠE : *šu-ut-ma* ¹⁰⁾ *ú-šé-ší : a-ma-kam* ¹¹⁾ *lu-ba-li-ša-a-kum* “4 talent 10 mina bakırı Šalim-Bēli’ye verdim ve kaliteli bakırı sana taşıyor. Siyah postları da o sattı ayrıca eşeğin fiyatını da o çıkarttı. Orada sana kredi etsin.”

Mektup Kt n/k 227’de (S. Bayram’ın izniyle), kırık bir bağlam içinde, muhtemelen yün ve derilerinin fiyatıyla ilgili olarak belgenin -belki de borç senedi- *temizlenmesi* istenmektedir: ¹⁸⁾ [...] *lu ší-im : ša-áp-tim* ¹⁹⁾ [*lu ší-im maš-ki tu-pá-am* ²⁰⁾ [*z*] *a-ki-ma : Zu-pá ú-ma-kal* ²¹⁾ *lá i-bi₄-a-at tur₄-da-šu* “Gerek yünün gerekse derilerin fiyatı (ile ilgili olarak) *belgeyi* temizle ve Zupa bir gün dahi geceleme, onu gönder!”

Ticari mal teslimiyle ilgili yayımlanmamış şahitli kayıt Kt n/k 812’de (İ. Albayrak’ın izniyle), deriler için muhtemelen 9 parça kumaş ödendiği kayıtlıdır: ¹⁾ 9 TÚG.HÍ.A *a-na* ²⁾ *maš-ki ša Í-na-Sú-en₆* ³⁾ *ša Í-dí-A-šúr* ⁴⁾ *Í-šar-Be-lí ub-lu-ni-ni* “9 (parça) kumaş İddin-Aššur ve İšra-Bēli’nin buraya getirdiği İna-Su’en’in derileri için.”

RA 80, 123’te (TTC 22) sevk edilen ticari mallar içinde 4 *maš-kum* deri de bulunmaktadır: ¹⁾ *um-ma Šu-İštar-ma* ²⁾ *a-na A-lá-hi-im* ³⁾ *ù A-šur-na-da <qí-bi-ma>* ⁴⁾ 4 *maš-ku* 1 GÚ 10 *ma-na : SÍG.HÍ* ⁵⁾ 1 TÚG *ra-qá-tum* ⁶⁾ 17 GÍN KÙ *Am-ma-ku-wa* ⁷⁾ *šé-ší-a-nim* “Šu-İštar şöyle söyler: Ali-ahum ve Aššur-nādā’ya söyle! 4 (adet) deriyi, 1 talent 10 mina yünü, 1 (parça) ince kumaşı (ve) 17 *šeqel* gümüşü (ve) Ammakuwa’yı buraya çıkartın!”

Henüz yayımlanmamış Kt n/k 1194 (S. Çeçen’in izniyle) numaralı mektupta, muhtemelen yerel saraydan çıkacak kumaşlarla birlikte derilerin alınması ve bunların evde depolanması konu edilmektedir: ⁵⁾ ... *šu-ma* ⁶⁾ *a-ma-kam* : TÚG.HÍ.A ⁷⁾ *i-na* É.GAL^{lim} ⁸⁾ *ú-ší-a-am : ma-lá* ⁹⁾ TÚG.HÍ.A *lu ma-áš-ke* ¹⁰⁾ *ta-lá-qé-ú-ni* ¹¹⁾ *ku-nu-uk-ma* ¹²⁾ *i-na* É^{bé-ti}-*kà* ¹³⁾ *a-dí a-lá-kà-ni* ¹⁴⁾ *li-bi-ší* “Eğer orada kumaşlar saraydan çıkacaksa alacağın kumaşları ve derileri mühürle ve ben gelinceye kadar senin evinde dursun.”

Anadolulu bir kadına gönderilen çeşitli mallarla ilgili bilgilerin verildiği CUSAS 34, 14 numaralı mektupta derilerin ve *saptinnum* kumaşının sonraki kervanla gönderileceği belirtilmektedir: ²⁴⁾ *iš-tí ur-ki-ú-tim* ²⁵⁾ *ma-áš-ke-e* ²⁶⁾ *ú sà-áp-tí-nam* ²⁷⁾ *ú-šé-ba-lam li-bi₄-ki* ²⁸⁾ *lá tù-lá-mì-in* “Sonraki kervan ile derileri ve *saptinnum*-kumaşını göndereceğim. Öfkelenme!”

Mal teslimiyle ilgili tutulmuş kişisel bir not olan BIN 6, 154’te teslim edilen ürünler arasında deriler de bulunmaktadır: ⁸⁾ 5 ANŞE.Hİ.A ⁹⁾ *ša-lá-me ú* ¹⁰⁾ *ma-áš-ki?* *iš-tí Ni-ni x* ¹¹⁾ *mì-ma a-nim a-na* ¹²⁾ *Ši-lá-^dİM á[p]-qí-[i]d* “Beş siyah eşek ve deriler Nini’de; bütün bunları Şilli-Adad’a teslim ettim!”

Çeşitli malların ticaretiyle ilgili gelişmelerin aktarıldığı CCT 4, 27a’da ticari mallar içinde deriler de bulunmaktadır: ¹⁰⁾ ... *pí-ri²-kà-nu Ma-ma-[i-ú]* ¹¹⁾ SÍG.Hİ.A A[N].NA *pí-ri-kà-nam me-nu-n[i-a-nam]* ¹²⁾ *ú² ma-áš-ke ší-ma-am šu-um-šu lá i-[dí-nu]* ¹³⁾ *lá ša URUDU 1 GÚ ú-kà-i-nu ú lá [ša]* ¹⁴⁾ *ší-ma-am mî-ma a-dí-nu-ma [KÚ].BABBAR* ¹⁵⁾ *e-pu-šu mî-nam-BA té-er-tí* ¹⁶⁾ *li-li-kà-kum* “¹⁰⁻¹²⁾ Mama cinsi *pirikannum*-kumaşları, yün, kalay, *menuniānum* cinsi *saptinnum* kumaşı ve deriler; adı her ne ise, alışverişini yapmıyorlar. ¹³⁻¹⁶⁾ (Bu nedenle) 1 talent bakırı güvenceye almadığım, hiçbir mal satmadığım ve gümüş kazanmadığım halde niçin benim mesajım sana gelsin?”

maškum-deri kırık durumdaki mektup Kt 87/k 538’de de yerel ürün *pirikannum*-kumaşıyla birlikte kayıtlıdır: ¹⁴⁾ TÚG.Hİ.A *lu pá-ra-kà-[na-am]* ¹⁵⁾ *lu ma-áš-ke ...* “(ister) kumaşları, ister *pirikannum*-kumaşını ister derileri ...”

Küçük bir mektup olan BIN 6, 10’da bir kadın kölenin satılması ve onun bedeliyle yün, deri veya *pirikannum*-kumaşları alınması istenmektedir: ¹⁾ *a-na Šu-Be-lim ú Ku-zu-ú* ²⁾ *qí-bi₄-ma um-ma Sú-li-ma* ³⁾ *a-hu-ú-a a-tù-nu* ⁴⁾ *i-ša-am-ší ^ıp-pi-i* ⁵⁾ *ta-ša-me-<a>-ni : am-tám ...* ⁷⁾ *ba-tí-iq DİRİ* ⁸⁾ *a-ší-mì-im dí-na-ma* ⁹⁾ *lu ša-áp-tám* ¹⁰⁾ *lu maš-ki lu pì-ra-kà-ni* ¹¹⁾ *i-ší-mì-ša* ¹³⁾ *li-qé-a-nim* “Šu-Bēlum ve Kuzū’ya söyle! Suli söyle (söyler): Sizler kardeşlerimsiniz; mektubumu işittiğiniz günde kadın köleyi ... ucuz (ya da) pahalı satın ve onun bedeliyle benim için ya yün, ya deriler ya da *pirikannum*-kumaşları satın alın!”

CCT 2, 29 numaralı mektupta derilerin ve kazanın muhtemelen araba ile nakliyesi söz konusudur: ²⁶⁾ 20 *ma-na URUDU a-na* ²⁷⁾ *Hi-na-a : ú šú-ha-ri-kà* ²⁸⁾ *i-nu-mì : maš-ki ú* ²⁹⁾ *ša-nam iš-du-du-ni* ³⁰⁾ *ni-dí-in* “20 mina bakırı Hinnaya ve senin hizmetçilerine derileri ve kazanı (araba ile?) çektikleri zaman verdik.”

Muhtemelen Asur ile Kaniš arasındaki bir merkeze gönderilen gümüş hakkında bilgilerin verildiği mektup I, 515'te alınacak yün, deri ve yağ hissesi hakkında bilgilendirme istenmektedir: ¹⁴⁾ ... *lu ša-áp-tám* ¹⁵⁾ *lu maš-ki lu ša-am-nam* ¹⁶⁾ *ma-lá qá-tí : tal-qé-a-ni* ¹⁷⁾ [ú]z-ni pí-té “Benim hissem olarak ne kadar yün, deri ya da yağ aldığımızı bana bildirin!”

Veraset paylaşımıyla ilgili bir mektup eki olduğu anlaşılan Prag I, 705'te *maškum*-deri mirasa konu eşyalar arasında zikredilmektedir: ¹⁾ *i-na ší-ma-tim* ²⁾ *ša a-bi-ni : É* ³⁾ *ša Kà-ni-iš šú-ub-ru-um* ⁴⁾ *ù ú-tù-up-tum* ⁵⁾ *i-a-um lu qá-áb-li-tum* ⁶⁾ *lu pá-šu-ru lu ma-az-lu-gu₅* ⁷⁾ *lu šu-ga-ri-a-ú* ⁸⁾ *lu sà-ma-lá-tum* ⁹⁾ *lu maš-ku* ¹⁰⁾ *IGI be-el ší-ma-ti-a* ¹¹⁾ *tù-kà-i-na-ni* ¹²⁾ *um-ma a-ta-ma* ¹³⁾ *al-qé* “¹⁻⁵⁾ Babamızın vasiyetine göre Kaniš'teki ev, *šubrum*-köle ve mobilyalar benimdir. ⁵⁻¹³⁾ *qablītum* kabı, masa, çatallar, *šugariaū*-eşyaları, *samallu*-kapları (ve) deriler (için) benim vasiyet icracımın huzurunda sen ‘aldım’ dedin.”

VS 26, 30 numaralı kısa mektupta adı verilmeyen bir şehirdeki evde bulunan derilerin ve *pirikannum*-kumaşlarının gönderilmesi istenmektedir: ¹⁾ *a-na Puzur₄-A-šūr* ²⁾ *qí-bi-ma um-ma* ³⁾ *İli₅-we-da-ku-ma* ⁴⁾ *maš-ki ù pí-ri-kà-ni* ⁵⁾ *ku-nu-ki : ša A-šūr-SĪPA* ⁶⁾ *ša i-na qá-ra-bé-tim* ⁷⁾ *e-zi-bu : na-ru-qám* ⁸⁾ *ù maš-ki : iš-té-ni-iš* ⁹⁾ *li-il₅-wi-ú-šu-nu-ma* ¹⁰⁾ *a-na a-li-ki-im* ¹¹⁾ *pá-ni-im-ma* ¹²⁾ *pí-qí-id-ma : lu-ub-lu-nim* “¹⁻³⁾ Puzur-Aššur’a söyle! İli-wedāku şöyle (söyler): ⁴⁻²⁾ Aššur-rē’i’nin evin içinde bıraktığı mühürle mühürlü derileri ve *pirikannum*-kumaşlarını; çuvalı ve derileri birlikte sarsınlar ve ilk gelen kervana teslim et ki buraya getirsinler.”

Birbirlerinin dublikti olan hukuki şahitlik belgeleri AKT 6-a, 83 ve 84'te 16 *mina* gümüş ve onun faizinden oluşan borcun derilerle ödendiği kayıtlıdır. Bu kadar yüksek bir meblağı karşılamak için çok yüklü miktarda deri verilmiş olmalıdır. AKT 6-a, 83: ⁷⁾16 *ma-na KÜ.BABBAR ù ší-ba-sú* ⁸⁾ *a-na a-bi-a ha-bu-lá-ti* ⁹⁾ *KÜ.BABBAR ù ší-ba-sú* ¹⁰⁾ *im-tí-da-kum* ....¹³⁾ *um-ma Puzur₄-İštar-ma* ¹⁴⁾ *a-bu-kà maš-ke-e il₅-ta-qé-ma* ¹⁵⁾ *KÜ.BABBAR ša-bu* “16 *mina* gümüşü ve onun faizini babama borçlusun. Gümüş ve onun faizi senin için çok fazla arttı. ... Puzur-İštar şöyle yanıtladı: ‘Baban derileri aldı ve gümüşe doyuruldu.’”

Nakliyeciyeye mal teslimi konusunda düzenlenmiş şahitli kayıt AKT 6-e, 918'de teslim edilen mallar arasında [x+]5 adet deri de bulunmaktadır: ¹⁾ [x] *GÚ SĪG.HĪ.A* ²⁾ [x+] 5 *maš-ku* ³⁾ [x+] 22 *na-ru-qá-tum* ⁴⁾ 4 *ANŠE ša-la-mu* ⁵⁾ 3.TA *ú-kà-pu* ⁶⁾ *ù ú-nu-sú-nu* ⁷⁾ *mì-ma a-nim* ⁸⁾ *a-na E-wa-ri-mu-ša* ⁹⁾ *a-dí-in* “[x] talent yün, [x+] 5 (adet) deri, [x+] 22 çuval, 4 siyah eşek, (onların) üçer semer (örtüsü) ve koşum takımları; bütün bunları Ewarimuša'ya verdim.”

*kārum*da depo edilen *kutānum*-kumaşları içinden yün ve derilerin bedelinin düşürüldüğü bilgisini içeren Kt c/k 1025'te şu ifadeler kayıtlıdır: ¹⁾ *i-na 20 ku-ta-ni ù 1 TÚG 1SÍG₅^{1 2)} ša qá-at-kà i-dí-ú-ma ³⁾ ta-ah-sí-is-tám té-zi-ba-/ni ⁴⁾ 8 ku-ta-ni ší-im SÍG.HĪ.A ⁵⁾ ú maš-ki ú-ša²-hi-ru-nim* “Senin hissen olarak depoladıkları ve senin *tahsistum*-belgesini bana bıraktığın 20 *kutānum* kumaşı ve bir kaliteli kumaşın içinden yünlerin ve derilerin bedelini düştüler.”

Yerli bir kadının Asurlu kocasına yazdığı ve muhtemelen Kaniş'teki evinde meydana gelen gelişmeleri aktardığı mektup AKT 1, 15'te, evdeki derilerin *hisselere göre* ayrıldığı ve taşındığı kayıtlıdır: ¹⁷⁾ *A-šūr-bé-el-a-wa-tim* ¹⁸⁾ *i-li-kam-ma maš-ke-e* ¹⁹⁾ *i-zu-a-áz zi-ta-kâ-a* ²⁰⁾ *i-ib-ší-ma ù a-ni-i* ²¹⁾ *i-ta-ab-lu-šu-nu* “Aššur-bēl-awātım geldi ve derileri ayırdı. Senin hissen mevcuttu, fakat şimdi onları (da) *götürdüler*.” Belgeyi yayımlayan araştırmacılar 21. satırda geçen (*w*)*bl* kökünü “taşımak” anlamındaki (*w*)*abālum* fiili ile değil “kurumak” anlamındaki (*w*)*abālum* (CAD A/I, s. 29b) fiilinin I₂ formu olarak değerlendirmişlerdir.

Hasarlı durumdaki Kt m/k 164 numaralı belgede miktarı verilmeyen derilerin bir eve sokulması kayıtlıdır: ⁸⁾ DİNGİR-SİPA^{i 9)} *maš-ke-e-a a-na* ¹⁰⁾ Éⁱⁱ *Í-dí-a-[x]* ¹¹⁾ *ú-šé-ra-áb-[x]* “İli-rēⁱ derilerimi İdi-a-[x]'nin evine girdirecek.”

Sonuç

Sonuç olarak, Eski Asurcada “deri” ya da “post” anlamında sadece *ārum* ve *maškum* terimleri geçmektedir. Bu terimler mevcut belgeler içinde 110 kadar metinde kayıtlıdır. Bazı metinlerde sadece çoğul halde *maškum*-derilerden bahsedilmekte, miktarları belirtilmemektedir. Bazı belgelerde ise *maškum*-deriler miktarıyla değil toplam ağırlıklarıyla hesaplanmıştır. Belgelerde toplam 45 *ārum* deri; 1674 *maškum*-deri kayıtlıdır; ilaveten üç farklı belgede yaklaşık 42 talent ağırlığında *maškum*-deri kaydı bulunmaktadır. Ancak sadece 20 kadar metin yüklü miktarlarda deri ticaretiyle ilgilidir. Dolayısıyla, deri ya da deri ürünler Asurlu tüccarların Anadolu içinde ticaretini yaptıkları bakır ve yün ile kıyaslandığında çok küçük bir hacme sahiptir. Fakat tüccarlar, fırsatını buldukça deri ticaretinden de kâr sağlamaya çalışmışlardır.

ārum ve *maškum* terimleri arasında, elde edildikleri hayvanlar bakımından değil biçimleri ya da işlemden geçip geçmedikleri bakımından bir fark olduğu söylenebilir. Metinlerde, *ārum*-deri sığır dışında başka bir hayvanın derisini tanımlamasa da sığır derisi için *maškum* terimi de kullanılmıştır. Bu nedenle *ārum*-deri, her ne kadar CAD A/II, s. 318a'da, İbranicede “deri/post” anlamındaki ‘ör kelimesiyle ilişkilendirilmiş olsa da,

CAD A/II, s. 317a'da "kesmek"; CDA s. 25a'da "kesmek, kesip ayırmak" anlamları verilen *âru* fiiliyle ya da CAD E, 320b'de "çıplak, boş" anlamı verilen *erû* ve CDA s. 80a'da "çıplak olmak" anlamı verilen *a/erûm* ve bu kelimeden türetilmiş "çıplak" anlamı verilen *erium* ile ilişkili olabilir. Dolayısıyla, *ârum* terimi bir tür işlemden geçirilerek yününden/kılından, etinden ve yağından arındırılmış yani tabaklanmış deri için kullanılmış olabilir.

Eti için avlanan hayvanların post ve derilerinin giyinme, barınma ve çeşitli amaçlarla kullanımının insanlık tarihi kadar eski olduğu açıktır. Zaman içerisinde deri tabaklama işleminin de öğrenildiği, modern insanın ilk atalarının bu işte tam anlamıyla uzmanlaştığı ve insanoğlunun ilk üretim işleminin muhtemelen "deri tabaklama" olduğu düşünülmektedir.⁵⁷ Deri tabaklama işlemiyle ilgili en erken tarihsel veriler Mısır'dan gelmektedir. MÖ 1500'lere tarihli Rekhmere mezarındaki bir duvarda deri işleme süreçleri resmedilmiştir. Duvar resminde derilerin etinden/yığından sıyrıldığı, bilinmeyen bir sıvı içeren büyük küplerde demlendirildiği, sıyrığa bağlanarak gerildiği, bir alet üzerinde çekilerek yumuşatıldığı görülmektedir.⁵⁸

Yeni Asur Dönemi'nden bir büyü metni deri tabaklama işleminin detaylarını veren, bilinen en eski tarifi içerir. Belgede dini festivallerde çalınacak davulların yapımında kullanılacak bir boğa ve keçi derisinin hazırlanması tarif edilmektedir.⁵⁹ Belge MÖ 1000 civarına tarihli olsa da üçüncü binyıla hatta daha eskiye dayanan tabaklama tekniklerini yansıttığı tahmin edilmektedir.⁶⁰ R. Thomson'un görüşüne göre, şehir devletlerinin yükselişle birlikte deri ve deriden yapılmış ürünlere talep artmış ve tabaklama teknolojisi, bütün Yakın Doğu'da, beş bin yıl öncesinden itibaren, küçük çaplı zanaatkar aktivitesinden endüstriyel temelde organize edilen önemli bir meslek haline gelmiştir.⁶¹

⁵⁷ R. Reed, *Ancient Skins, Parchements and Leathers* (London/NewYork: Seminar Press, 1972), 86-89; Roy Thomson. "The Manufacture of Leather," *Conservation of Leather and Related Material*, ed. M. Kite ve J. Thomsen, (Burlington: Elsevier Science, 2006), 66-68.

⁵⁸ Thomson, "The Manufacture of Leather," 68.

⁵⁹ *Genç bir keçinin derisini sarı bir keçinin sütü ve un ile demlendireceksin. Onu kaliteli yağ, sıradan yağ ve temiz bir ineğin yağı ile yağlayacaksın. Alum taşını üzüm suyuna batırıp (eriteceksin) ve derinin yüzeyini (bunlarla birlikte) Hitit ülkesi ağaç yetiştiricilerinin meşe palamuduyla kaplayacaksın.* (Bkz. Martin Levey, "Alum in Ancient Mesopotamian Technology." *Isis, A Journal of the History of Science Society* 49/2 (1958): 168; Reed, *Ancient Skins*, 88-89; Thomson, , "The Manufacture of Leather," 68.)

⁶⁰ Thomson, , "The Manufacture of Leather," 68.

⁶¹ Thomson, , "The Manufacture of Leather," 68.

Bu verilerden yola çıkarak, Eski Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde de deri tabaklama teknolojisinin bilindiği ve *askāpum* olarak adlandırılan dericilerin bu işte uzmanlaştığı söylenebilir. Ancak Kültepe metinlerde tabaklanmış/işlenmiş deriyi diğer ham deri ya da posttan ayırt edebileceğimiz herhangi bir bilgi veya terim bulunmamaktadır. Yukarıda değinildiği üzere, *ārum*-deri bir tür işlemden geçirilmiş deriye, *maškum*-deri ise kurutulmuş fakat tabaklama işlemi yapılmamış yünlü deriye karşılık gelebilir, fakat bunun için yeterli kanıt yoktur ve *ārum*-derinin bazen çok düşük fiyatta olması bu ihtimali zayıflatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, İrfan. "Kültepe'den Değişik Bir Masraf Listesi." *Archivum Anatolicum* 5 (2002): 1-10
- Albayrak, İrfan. "The Toponym Balihum in the Kültepe Texts." *Altorientalische Forschungen* 35/1 (2008): 28-35.
- Barjamovic, Gojko. *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*. Copenhagen: Castern Niebuhr Institute Publication, 2011.
- Bayram, Sebahattin ve Kuzuoğlu, Remzi. "Pilah-İstar'ın Eşleri, Boşanmaları ve Çocukları." *Archivum Anatolicum* 15/1 (2021): 21-46.
- Çeçen, Salih ve Erol, Hakan. "Kültepe Değişik bir Ticari mal Listesi (Kt n/k 1697)." *Archivum Anatolicum* 12/2 (2018): 53-75.
- Dercksen, Jan. G. "Subsistence, Surplus and the Market for Grain and Meat at Ancient Kansch." *Altorientalischen Forschungen* 35 (2008): 86-102.
- Erol, Hakan. "Köle Sevkiyatı Hakkında Bir Kültepe Metni." *Archivum Anatolicum* 14/1 (2020): 83-94.
- Gökçek, L. Gürkan. "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (M.Ö. 1975-1723) Anadolu'da Hayvancılık ve Hayvan Ticareti." *Archivum Anatolicum* 7/1 (2004): 59-78.
- Günbattı, Cahit. "Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet." *Archivum Anatolicum* 3 (1997): 131-155.
- Larsen, Mogens T. *The Aššur-nādā Archive*. PIHANS 96. Leiden: Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, 2002.
- Levey, Martin. "Alum in Ancient Mesopotamian Technology." *Isis, A Journal of the History of Science Society* 49/2 (1958): 166-169.
- Öz, Esmâ. *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Reed, R. *Ancient Skins, Parchements and Leathers*, London/NewYork: Seminar Press, 1972.
- Thomson, Roy. "The Manufacture of Leather." *Conservation of Leather and Related Material*, editörel M. Kite ve J. Thomsen, 66-81. Burlington: Elsevier Science, 2006.
- Pelvanoğlu, Tolga. "La(Hu)Wazantiya: Ticari ve Dini Bir Merkezin Tarihçesi ve Lokalizasyonu." *Archivum Anatolicum* 13/2 (2019): 145-172.
- Uzunalimoğlu (Karaduman), Ayşe. "1950 Yılında Kültepe Kazısında Bulunan 5 Adet Mahkeme Kararı." *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1990 Yıllığı*, editör T. Göktürk, 44-53, Ankara.
- Veenhof, Klaas R. *Aspects of Old Assyrian Trade and its Terminology*. Leiden: Brill, 1972.

- Yılmaz, Şerife. "1958 Yılı Arşivinden Beş Mektup." *Cahit Günbattı'ya Armağan*, editörler İ. Albayrak, H. Erol ve M. Çayır, 305-316. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Yiğit, Turgut. "Eski Anadolu Kentlerinden Luhuzatia / Lawazantiya'nın Tarihi ve Lokalizasyonu Üzerine." *Belleten* LXI (1997): 1-14

KISALTMALAR

- AHw Von Soden, Wolfram. *Akkadisches Handwörterbuch*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1985.
- AKT 1 Bilgiç, Emin-Sever, Hüseyin-Günbattı, Cahit-Bayram, Sebahattin. *Ankara Kültepe Tabletleri I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.
- AKT 4 Albayrak, İrfan. *Ankara Kültepe Tabletleri IV (Kt. o/k)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- AKT 6-a Larsen, Mogens T. *Kültepe Tabletleri VI-a, The Archive of the Šalim-Aššur Family Volume 1: The First Two Generations*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010.
- AKT 6-b Larsen, Mogens T. *Kültepe Tabletleri VI-b, The Archive of the Šalim-Aššur Family Volume 2: Ennam-Aššur*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- AKT 6-c Larsen, Mogens T. *Kültepe Tabletleri VI-c, The Archive of the Šalim-Aššur Family Volume 3: Ali-ahum*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- AKT 6-d Larsen, Mogens T. *Kültepe Tabletleri VI-d, The Archive of the Šalim-Aššur Family Volume 4: Texts Concerning non-family Members*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- AKT 6-e Larsen, Mogens T. *Kültepe Tabletleri VI-e, The Archive of the Šalim-Aššur-Family Volume 5: Anonymous Texts and Fragments*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021.
- AKT 8 Veenhof, Klaas R. *Kültepe Tabletleri VIII, The Archive of Elamma, Son of Iddin-Suen, and his Family (Kt 91/k 285-568 and Kt 92/k 94-187)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017.
- AKT 11-b Erol, Hakan. *Kültepe Tabletleri XI-a, I. Cilt: Šu-İštar'a Ait Belgeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- BIN 4 Clay, A. T. *Letters and Transactions from Cappodocia, Babylonian Inscriptions in the Collection of James B. Nies*, Yale University Vol. IV, New Haven: 1927.
- BIN 6 Ferris, J. S., *Old Assyrian Letters and Business Documents, Babylonian Inscriptions in the Collection of James B. Nies*, Yale University Vol. VI, New Haven: 1944.
- CAD The Chicago Assyrian Dictionary

- CCT 1 Smith, S. *Cuneiform Texts From Cappodocian Tablets in the British Museum*, Part 1, London: 1921.
- CCT 2 Smith, S. *Cuneiform Texts From Cappodocian Tablets in the British Museum*, Part 2, London: 1924.
- CCT 3 Smith, S. *Cuneiform Texts From Cappodocian Tablets in the British Museum*, Part 3, London: 1925.
- CCT 4 Smith, S. *Cuneiform Texts From Cappodocian Tablets in the British Museum*, Part 4, London: 1927.
- CCT 5 Smith, S. And Wiesman D. J. *Cuneiform Texts From Cappodocian Tablets in the British Museum*, Part 5, London: 1956.
- CDA Black, Jeremy-George, Andrew-George, Postgate, Nicholas. *A Concise Dictionary of Akkadian*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000.
- CUSAS 34 George, A. R., Hertel, T., Llop-Raduã, J., Radner, K. and van Soldt, W. H. *Assyrian Archival Texts in the Schøyen Collection and Other Documents from North Mesopotamia and Syria*, (Cornell University Studies in Assyriology and Sumerology, Volume 34), Bethesda: CDL Press, 2017.
- ICK 2 Matouš, Lubor. *Inscriptions cunéiformes de Kültepe, Vol. 2*. Prag: Académie Tchecoslovaque des Sciences, 1962.
- KTB Lewy, Julius. *Die Kültepetexte der Sammlung Rudolf Blankertz, Berlin*, Berlin: Heintze&Blanckertz, Verlag für Schriftkunde und Schriftunterricht, 1929.
- KTH 1 Lewy, Julius. *Die Kültepe-Text aus der Sammlung Frida Hahn, Berlin*, Berlin: 1930.
- KTS 1 Lewy, Julius. *Die altassyrischen Texte von Kültepe, Keilschrifttexte in den Antiken-Musees zu Stambul*, İstanbul: 1926
- KTS 2 Donbaz, Veysel. *Altassyrische Texte und Untersuchungen, Keilschrifttexte in den Antiken-Musees zu Stambul 2*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1989.
- NBC 3790 Yale collection J. B. Nies (NBC), New Haven.
- OIP 27 Gelb, Ignace J. *Inscriptions from Alishar and Vicinity*, Chicago: Oriental Institute Publications (OIP) 27, 1935.
- POAT W.C. Gwaltney Jr., *The Pennsylvania Old Assyrian texts*, HUCA Supplement 3, Cincinnati: Eisenbrauns, 1983.
- Prag I Hecker, Karl–Kryszat, Guido–Matouš, Lubor. *Kappadokische Keilschrifttafeln aus den Sammlungen der Karlsuniversität Prag*, Prag: Univerzita Karlova, 1998.
- RA 59 Garelli, Paul. “Tablettes Cappadociennes de Collections Diverses (suite).” *Revue D’assyriologie et D’archéologie Orientale* 59 (1965): 219-50.

120 KÜLTEPE TABLETLERİNDE DERİ VE DERİ TİCARETİ

- RA 60 Garelli, Paul. "Tablettes Cappadociennes de Collections Diverses (fin)." *Revue D'assyriologie et D'archéologie Orientale* 60. (1966): 93-152.
- RA 80 Michel, Cécile. "Réédition des trente tablettes 'cappadociennes' de G. Contenau." *Revue D'assyriologie et D'archéologie Orientale* 80. (1986): 105-140.
- SUP 4 Saycea, H. "The Cappadocian Cuneiform Tablets of the University of Pennsylvania" *Bab* 6. (1912): 182-192
- TC 1 Contenau, G. *Tablettes cappadociennes du Louvre (TCL 4)*. Paris: 1920.
- TC 2 Thureau-Dangin, F. *Tablettes cappadociennes du Louvre (TCL 14)*. Paris: 1928
- TC 3 Lewy, Julius. *Tablettes cappadociennes de Luvre, (TCL 19, 20, 21)*. Paris: 1935-1937.
- TPAK 1 Michel, Cécile ve Garelli, Paul. *Tablettes paléo-assyriennes de Kültepe, volume 1 (Kt 90/k)*. Paris: DE BOCCARD Editipn-Diffusion, 1997.
- VS 26 Veenhof, Klaas R. ve Klengel-Brand, Evelyn. *Altassyrische Tontafeln aus Kültepe, Texte und Siegelabrollungen, Vorderasiatische Schriftdenkmaler der Staatlichen Museen zu Berlin, Heft 26*. Berlin: Gebr. Mann Verlag, 1992.